

Prazgodovinsko višinsko naselje Gradec pri Blečjem Vrhu na Dolenjskem

Primož PAVLIN

Izvleček

Sondažna izkopavanja na Gradcu pri Blečjem Vrhu so razkrila, da je bila vzpetina poseljena v več prazgodovinskih obdobjih. Najstarejše najdbe so ali s konca mlajše kamene dobe ali iz bakrene dobe, ko je bilo naselje verjetno prvič utrjeno s kamnitim obzidjem. V času horizonta certoških fibul je na ruševinah prvega obzidja zraslo novo obzidje. Debele plasti z železovo žlindro pričajo, da je bil Gradec v tem času pomembno železarsko središče. Nato življenje na Gradcu za nekaj časa zamre. Ponovno je bil obljuden v starejšem delu poznega latena (stopnja Mokronog IIIa). Tudi takrat je bil gospodarski temelj predelava železove rude. Številni odlomki finega posodja in amfora za vino govorijo za relativno blagostanje poznolatenških prebivalcev Gradca.

Ključne besede: Slovenija, Dolenjska, Blečji Vrh, Gradec, bakrena doba, starejša železna doba, mlajša železna doba, višinska naselja, obzidja, hiše, železarstvo, lončenina, amfore, bronaste najdbe, železne najdbe, certoške fibule, košarasti obeski, noži

UVOD

S člankom o prazgodovinskem višinskem naselju Gradec pri Blečjem Vrhu nadaljujemo objavljane rezultate sondiranja, ki smo jih opravili v okviru raziskovalnega projekta *Utrjena prazgodovinska naselja na Dolenjskem*. Na Gradcu smo sondirali leta 1999, od 7. junija do 19. julija. Gradivo, ki ga hrani Narodni muzej Slovenije, še ni inventarizirano, zato je v katalogu opremljeno z začasnimi inventarnimi številkami. Pri terenskih raziskavah je sodelovala Lucija Lavrenčič. Risbe gradiva, profilov in tlorisov so delo Tamare Korošec. Obema se za pomoč najlepše zahvaljujem.

Abstract

The test excavations at Gradec near Blečji Vrh revealed that the hilltop site had been settled in several prehistoric periods. The earliest finds were either from the end of the Neolithic or the Copper Age, when the settlement was probably fortified for the first time with a stone wall. In the period of the Certosa fibula horizon, new wall was built on the ruins of the first rampart. Thick layers with iron slag show that at that time Gradec was an important iron working and metallurgic center. Existence at Gradec then ceased for a certain time. It was again populated in the earlier part of the Late La Tène (the Mokronog IIIa phase). At that point, the economy was also based on processing iron ore. Numerous fragments of fine pottery and amphorae for wine indicate the relative prosperity of the Late La Tène inhabitants of Gradec.

Keywords: Slovenia, Dolenjska, Blečji Vrh, Gradec, Copper Age, Early Iron Age, Late Iron Age, hilltop settlements, defensive walls, houses, iron metallurgy, pottery, amphorae, bronze finds, iron finds, Certosa fibulae, basket-shaped pendants, knives

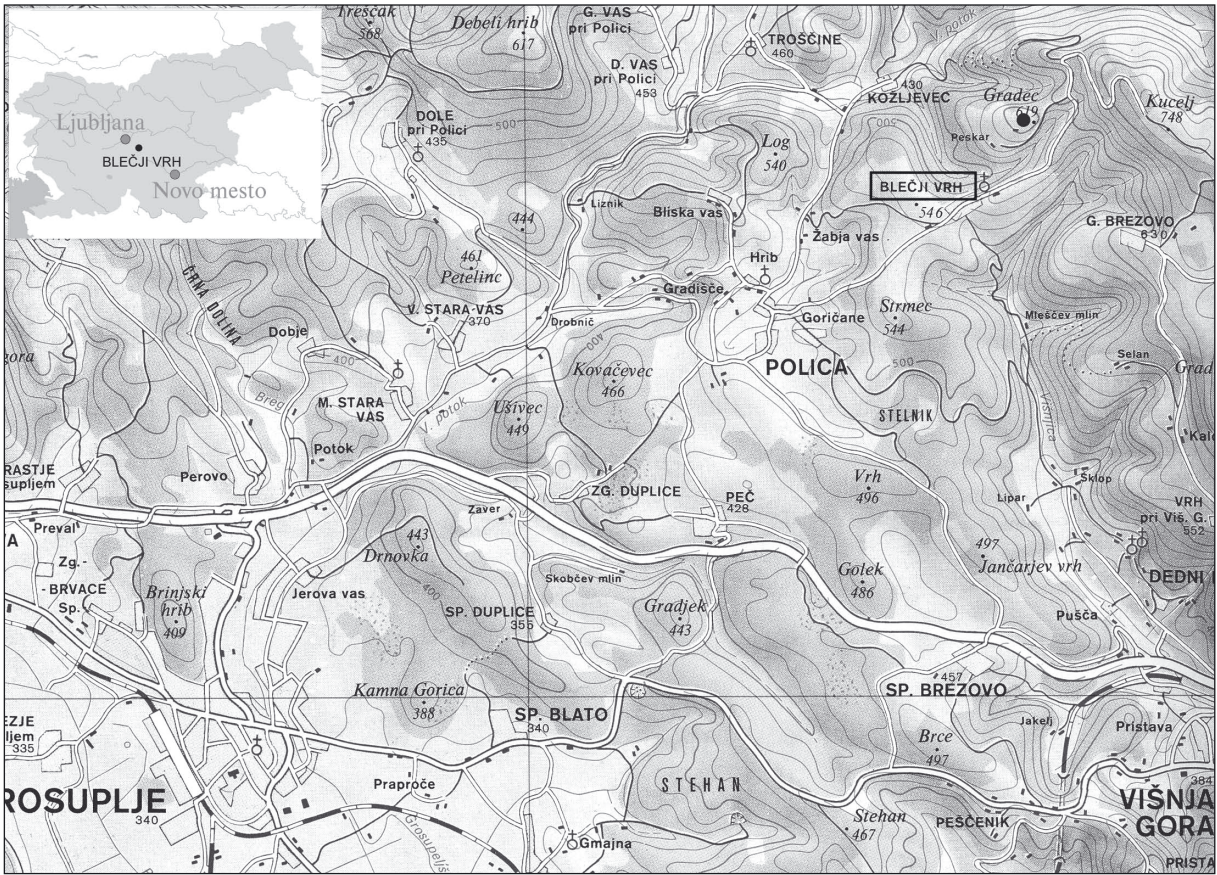
Lega: Približno na četrtini razdalje med Višnjo Goro in Grosupljem leži na desni strani od avtoceste nekoliko odmaknjen zaselek Blečji Vrh. Gradec (618,5 m) je vzpetina, ki se dviga severovzhodno od Blečjega Vrha (*sl. 1*).

Sestava tal: Dolomit, ilovica.

Vegetacija: Travniki, njive.

Komunikacije: Z naselja je dober razgled proti zahodu, jugu in jugovzhodu. Gradec je v vidni povezavi z Magdalensko goro, Vinjim hribom pri Vinu, Bezgom pri Gradišču nad Pijavo Gorico, Gradiščem pri Sloki gori, Limberkom pri Veliki Račni in Korinjskim hribom pri Velikem Korinju.¹

¹ Dular, Tecco Hvala 2007, sl. 130; 131.

Sl. 1: Lega zaselka Blečji Vrh. Prirejeno po *Atlas Slovenije* (Ljubljana 1985).

Fig. 1: Gradec near Blečji Vrh. The position of the village of Blečji Vrh. According to *Atlas Slovenije* (Ljubljana 1985).

Opis: Naselje je trapezaste oblike (sl. 2). Najvišji del je v jugozahodnem delu, od koder se zlagoma spušča proti robovom. Njegovi ostanki so najbolje ohranjeni na zahodni strani, kjer je še viden več kot meter visok okop. Na severni in južni strani je ostanke obzidja moč slutiti le kot rob, ki se prevesi v strmo pobočje. Na vzhodni strani je rob naselja poškodovana gozdna pot.

Dosedanja raziskovanja: Gradišče na Gradcu prvi omenja Ivan Puš.² Tloris naselja (sl. 2) in osnovne podatke o njem sta objavila Janez Dular in Sneža Tecco Hvala.³

SONDA 1

Lega: Sondo velikosti 4 m x 6 m smo zakoličili na vzhodnem delu severnega roba naselja. Dejansko smo kopali 3 m x 4 m, od $x = 0$ m do $x = 4$ m in od

$y = 0,5$ m do $y = 3,5$ m. Točka $x = 0$ m, $y = 0$ m je bila v notranosti naselja. Vrednosti x so naraščale proti severu, vrednosti y proti zahodu (sl. 7; 12).

Terenski izvid: Stratigrafija sonde je prikazana na risbah vzhodnega, zahodnega in severnega profila (sl. 3–5) in na tlorisih površin plasti 6, 7, 8 in 10 (sl. 7) ter 19 in 20 (sl. 12).

Opis vzhodnega (med $x = 0$ m in $x = 4$ m na $y = 0,5$ m), zahodnega (med $x = 0$ m in $x = 4$ m na $y = 3,5$ m) in severnega profila (med $y = 0,5$ m in $y = 3,5$ m na $x = 4$ m) (sl. 3–5).

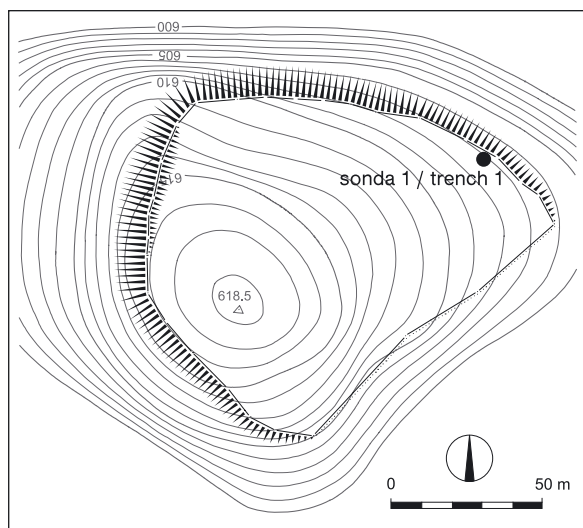
Z izkopom smo dosegli dolomitno osnovo (1), ki jo prekriva sterilna rdeča ilovica (2). Na njej ležijo temeljni kamni zidu 1 (sl. 5: navpično šrafirani kamni).

Zid 1 je bil zgrajen v suhi tehniki iz večjih in manjših neobdelanih kamnitih blokov, prinesenih od drugod. V višino je mestoma ohranjen v dveh legah.

Za notranjim licem zidu 1 se je nabrala plast sive ilovice z drobcji oglja (3). V njej smo poleg keramike našli še kamnito ploščato sekirico in

² Puš 1975.

³ Dular, Tecco Hvala 2007, 266, sl. 162.

Sl. 2: Gradec pri Blečjem Vrhu. Tloris prazgodovinskega naselja. M. = 1:2500.

Fig. 2: Gradec near Blečji Vrh. Plan of the prehistoric settlement. Scale = 1:2500.

kamnito puščično ost. Deloma na sterilni ilovici, deloma na plasti 3 leži rjava ilovica (4), v kateri so drobcji oglja, prežganega hišnega ometa in razmeroma številni fragmenti keramike. Na risbi zahodnega profila (sl. 4) ležijo med $x = 3$ m in $x = 4$ m na plasti 3 ruševine zidu 1 (kamni z navpično šrafuro). Plast 4 se tu konča v njih, na risbah vzhodnega (sl. 3) in severnega (sl. 5) profila pa teče do notranjega lica zidu 1. Navzgor sledita plast sivorjave ilovice z ogljem (5) in rumenorjava ilovica, kateri je primešan droben pesek (6). Obe plasti sta bili kulturno sterilni. Podobno strukturo kot plast 6 ima v vzhodnem profilu med $x = 0$ m do kamna na $x = 0,7$ m (sl. 3) tudi plast 7, le da je rdečkaste barve. Plasti 6 in 7 sta hodna površina, na katero sta bila postavljena zid 2 (sl. 5: kamni z desno šrafuro) in hiša 1 (sl. 7).

Zid 2 (sl. 5; 6) je bil grajen v suhi tehniki iz velikih, do 80 cm dolgih in do 40 cm debelih, od drugod prinesenih neobdelanih kamnitih blokov, naloženih drug na drugega. Na $y = 1,2$ m (sl. 5) je med kamni navpična reža, ki kaže, da je bil zid ojačan z navpičnimi stojkami. Pod režo smo naleteli tudi na obris jame za stojko, ki je bila vkopana 30 cm globoko v podlago, v plast 6. Zid je ohranjen do višine enega metra.

Točki $x = 2,3$ m, $z = -1,52$ m v vzhodnem profilu (sl. 3) in $x = 2,3$ m, $z = -1,54$ m v zahodnem profilu (sl. 4) sta središči 10 do 12 cm debelega severnega temeljnega bruna hiše 1 (sl. 7; 8). Bruno je ležalo na oz. je bilo vtisnjeno v

plast 6. Ob vzhodnem profilu smo naleteli na sled še drugega, 1,4 m dolgega bruna, ki se je stikalo s prvim pod pravim kotom. Pod njunim stičiščem je ležal večji ploščat kamen (sl. 7; 8). Ohranjeni elementi so preskromni, da bi lahko natančneje določili tehniko gradnje. V poštev prideta tehniki gradnje s sohami oz. s kladami.⁴ Tla notranjosti hiše so bila iz zbite, mestoma zapečene ilovice (plast 8). Ob severni steni hiše je bilo ognjišče (peč?) ovalne oblike, premera 90 cm. Zgrajeno je bilo iz podlage iz kamnitega drobirja, ki jo je prekrival okoli 5 cm debel prežgan, zglijen glinast premaz. Premaz je bil pretežno rdečkaste barve, le na robu je bil svetlejši, rumenkast, kar pomeni, da ni bil izpostavljen tako visokim temperaturam kot na sredini. To bi lahko kazalo tudi na obstoj nadgradnje, kalote peči. Je pa res, da nismo naleteli na za ostanke peči značilen prstanast prehod iz podlage v kaloto (sl. 7; 8; 10). Na sredini ognjišča je bilo v kamnit drobir, pod glinastim premazom, vdeleno glinasto vretence (t. 3: 2).⁵ Na premazu je na severnem robu ognjišča ležal glinen motek (sl. 10; t. 3: 3), ob ognjišču, na tlaku hiše, pa fragment pekve (sl. 10; t. 3: 1). Tlak hiše se je nadaljeval v zahodni (sl. 4) in južni profil, na vzhodu se je končal ravno pri krajšem brunu (sl. 7). Glede na to, da se je severno temeljno bruno nadaljevalo v vzhodni profil, lahko zaključimo, da je bil tu prehod med dvema prostoroma. Ob predpostavki, da bi se bruno v vzhodnem profilu kmalu končalo, pa bi bil tukaj vhod v hišo.

Po ostankih oz. sledovih temeljnih brun na goli h tleh sodeč so bile v tehniki sohaste oz. kladne gradnje na Dolenjskem grajene hiša na Gradišču pri Valični vasi,⁶ hiša na Kunklu pod Vrhtrbnjem,⁷ hiša B na Kučarju pri Podzemlju,⁸ hiši VIII in XI na Vačah⁹ in hiša na Gradcu nad Mihovim.¹⁰ Hiša na Kunklu in hiša VIII na Vačah sta imeli pregradno steno, v hiši na Gradišču pri Valični vasi pa je bilo ognjišče, kot v našem primeru, ob steni.

⁴ Dular 2008, 340 ss, sl. 4; 5.

⁵ Na vretenca, vdeleno v ognjišča, so naleteli tudi pri izkopavanju železnodobnih hiš na Tribuni v Ljubljani. Za podatek se zahvaljujem Tini Žerjal.

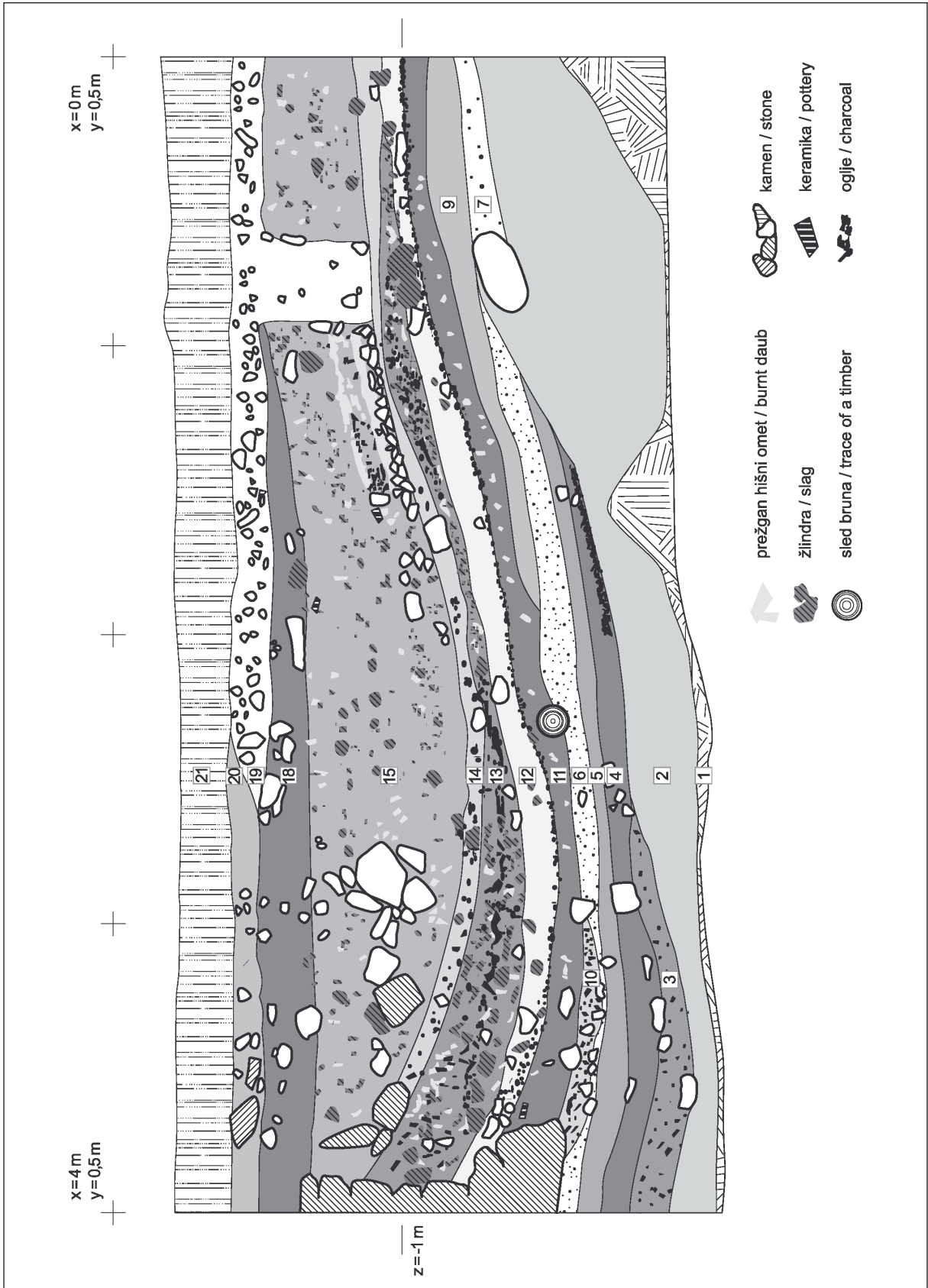
⁶ Dular, Breščak 1996, 151 s, sl. 12–17; Dular, Tecco Hvala 2007, 111 s, sl. 63; 64.

⁷ Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1991, 71 s, sl. 5; Dular, Tecco Hvala 2007, 106 s, sl. 59: B.

⁸ Dular, Ciglencečki, Dular 1995, 39 ss, sl. 16; 18; 19; pril. 4; Dular, Tecco Hvala 2007, 114 s, sl. 67.

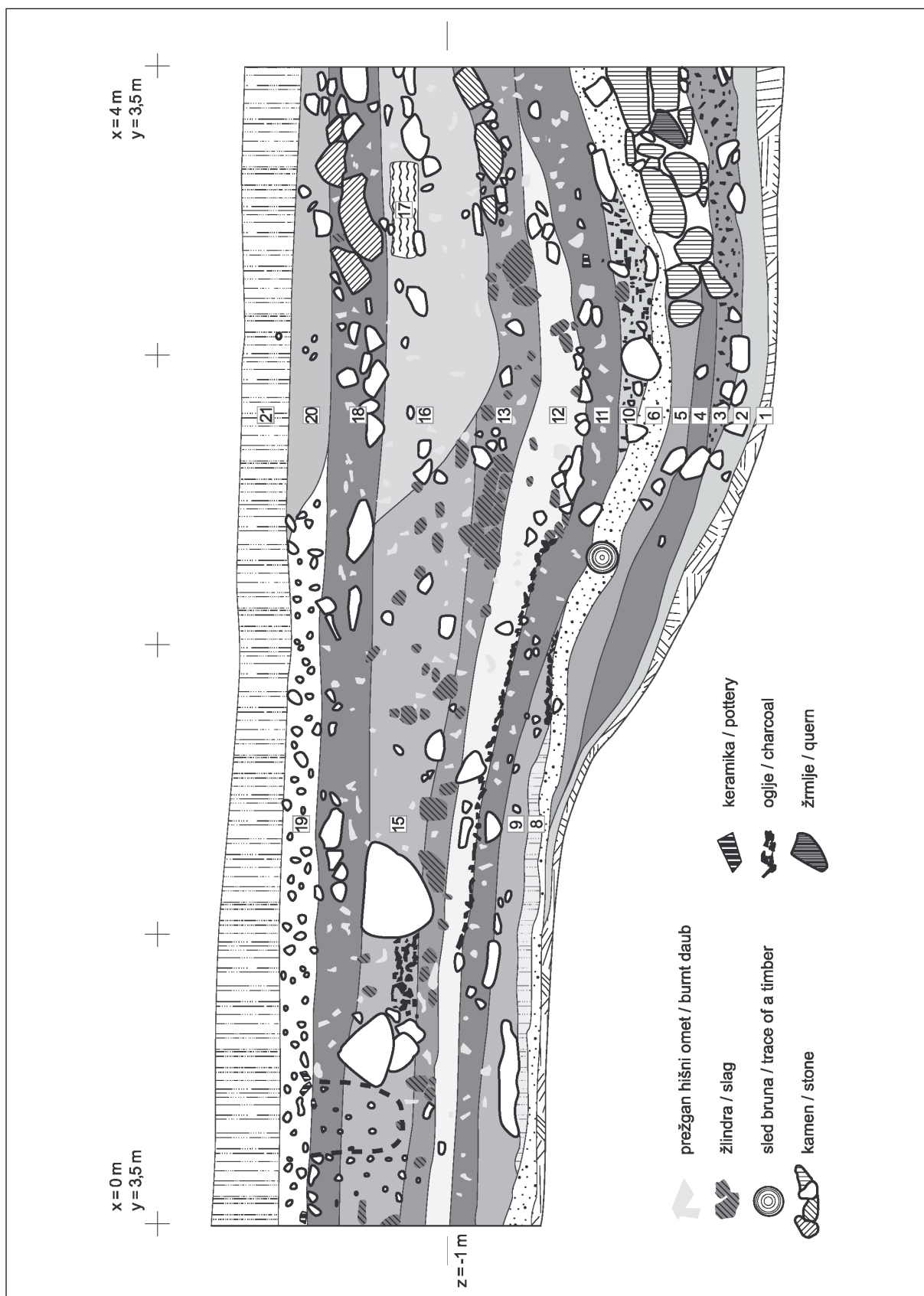
⁹ Schmid 1939, 102 ss.

¹⁰ Breščak 1990, 153, sl. 7; Dular, Tecco Hvala 2007, 114, sl. 65.

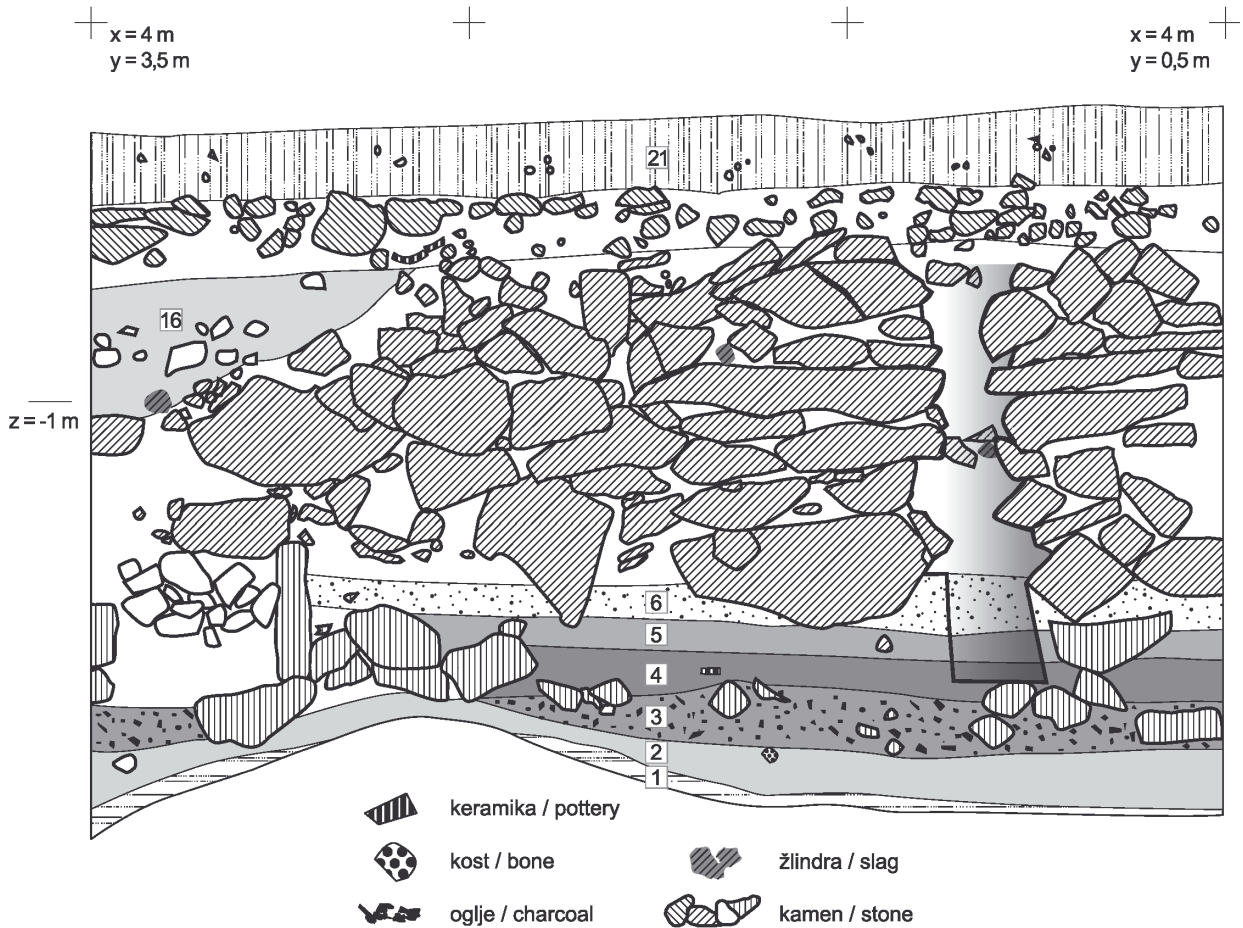

Sl. 3: Gradec pri Blečjem Vrhu. Vzhodni profil. M. = 1:20.

Fig. 3: Gradec near Blečji Vrh. Eastern cross-section. Scale = 1:20.

Sl. 4: Gradec pri Blečjem Vrhu. Zahodni profil. M. = 1:20.
 Fig. 4: Gradec near Blečji Vrh. Western cross-section. Scale = 1:20.

Sl. 5: Gradec pri Blečjem Vrhu. Severni profil. M. = 1:20.

Fig. 5: Gradec near Blečji Vrh. Northern cross-section. Scale = 1:20.

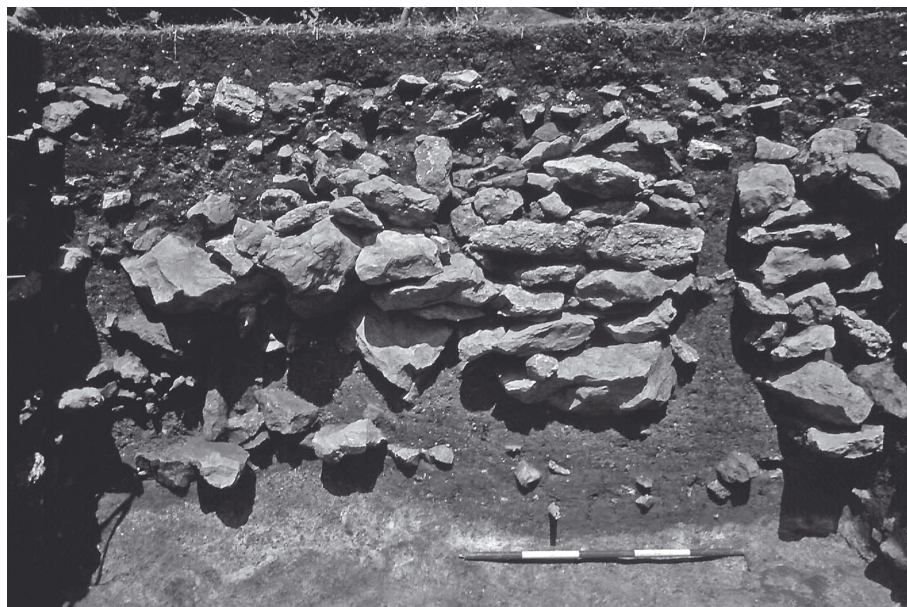
Odkriti tloris hiše 1 je prekrivala rumenorjava ilovica z ostrorobim gruščem (9). Plast ni segla preko severnega temeljnega bruna hiše. Razlagamo jo lahko kot drugi tlak, ki je prekril tudi ognjišče (sl. 9; 10). Na drugem tlaku smo skoraj točno nad mestom prvega ognjišča naleteli na zaplato oglja, premera enega metra (sl. 11). Glede na lego gre zelo verjetno za ostanke mlajšega kurišča. Usodo hiše 1 nakazuje žganina, na katero smo naleteli severno od nje po celotni površini plasti 6 kot tudi v plasti sivorjave ilovice (10).

Na plasteh 6, 9, in 10 je ležala plast rumenkaste ilovice (11). V njej smo poleg keramike naleteli na številne večje in manjše kose prežganega hišnega ometa. Površino plasti 11 je prekrivala tanka plast žganine, verjetno sled požara. Nad njo je bila siva ilovica (plast 12), v kateri so bili poleg keramike in prežganega ometa še različno veliki, tudi večkilogramski kosi železove žindre (sl. 16).

Nad plastjo 12 je ležala do 70 cm debela plast rumenorjave zemlje, v kateri je bilo izjemno veliko žindre, prežganega ometa in oglja. Spodnji del plasti ima oznako 13, zgornji 15. Med seboj se razlikujeta le po strukturi, plast 15 je bolj prhka. V vzhodnem profilu (sl. 3) je bila med njima tanka plast temnosive ilovice (14). V zahodnem profilu (sl. 4) te plasti ni bilo. V plast 15 je bila ob zahodnem profilu (sl. 4) izkopana jama, ki jo je zapolnila temnorjava zemlja (16), v kateri je bil tik pod vrhom 10 cm visok valj premera 60 cm iz rdeče glin (17).

Najvišji kamni drugega zidu so v nivoju vrha plasti 15 (sl. 3). Na njih so ležali dosti manjši kamni, verjetno skromni ostanki tretjega zidu (sl. 5: levo šrafirani kamni).

Zgornji sloj z žindro in polnilo jame z glinastim valjem je prekrivala rdečerjava zemlja s primešanim gruščem (18). Od $x = 0$ m do $x = 3,5$ m je na njej ležala rjava zemlja v kateri je obilica

Sl. 6: Gradec pri Blečjem Vrhu. Notranje lice zidu 2 z režo za stojko. Pogled z juga.
 Fig. 6: Gradec near Blečji Vrh. The inner face of wall 2 with a gap for a post. View from the south.

grušča (plast 19), ki ga v povezavi z jamami za stojke razlagam kot ostanke tlaka hiše 2. Na risbi vzhodnega profila (sl. 3) in na tlorisu plasti 19 in 20 (sl. 12) je na $x = 0,8$ m obris jame za kol, ki je bila vkopana v plast 18. Podobna situacija je ob zahodnem profilu (sl. 4), kjer je obris jame za stojko s središčem na $x = 0,4$ m in $y = 3,3$ m (sl. 12; 13). Tretja jama za stojko, ki je bila prav tako vkopana v plast 18, je bila na $x = 1,05$ m in $y = 1,25$ m (sl. 12; 14). Vrhovi nekaterih kamnov, ki so služili kot zagozde za stojke, so štrleli iz nivoja hodne površine. Hiša 2 je bila torej grajena v tehniki stojkaste gradnje.¹¹

Od $x = 3,5$ m do $x = 4$ m prekriva plast 18 rjava zemlja (20). Na vrhu profilov je plast humusa (21), v katerem se mešajo prazgodovinske in recentne najdbe. Omeniti velja, da je v plasteh 16, 17, 18, 19, 20 in 21 železove žindre bistveno manj kot v plasteh 13 in 15.

Poleg omenjenih jam za stojke smo med izkopavanji naleteli še na štiri. Prvi dve, ena na $x = 2,90$ m, $y = 1,2$ m in druga na $x = 1,6$ m in $y = 2,5$ m z vrhovoma na $z = -0,73$ m oz. $-0,78$ m in dnoma na $z = -1,06$ m oz. $-1,1$ m sta bili vkopani v plast 15. Njuna premera sta merila 38 cm. V drugi od teh dveh jam je bila ohranjena sled 15 cm debele stojke. Nadaljni dve jami, ena na $x = 0,3$ m, $y = 2$ m in druga na $x = 2,80$ m in $y = 1,9$ m z vrhovoma na

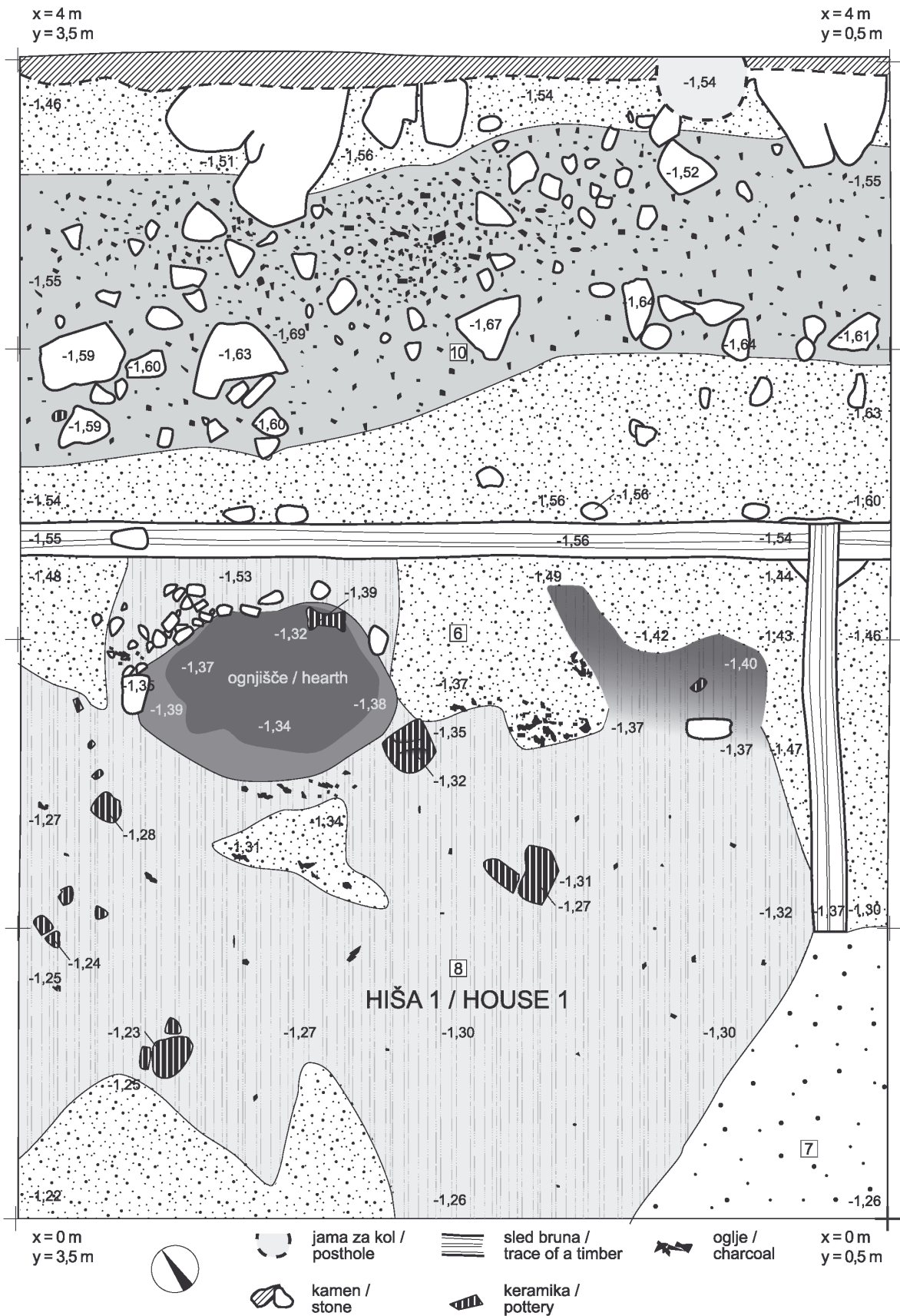
$z = -0,98$ m oz. $-1,5$ m in dnoma na $z = -1,74$ m oz. $-1,93$ m, sta bili vkopani v plast 11. Premer prve je meril 28 cm, druge 26 cm.

Na Gradcu smo torej ugotovili pet hodnih površin, na katerih so potekale gradbene aktivnosti: sterilno osnovo, na katero je bil postavljen zid 1, na plasteh 6 in 7 sta stala drugi zid in hiša 1, v plast 11 in plast 15 so bile vkopane jame za stojke ter vrh plasti 18 s hišo 2.

Časovna opredelitev: Z izkopavanjem smo našli razmeroma veliko najdb. Če med najdbe štejemo tudi železovo žlindro, je ta odločno prevladovala, saj je bilo na stotine kilogramov. Po začetnem zbiranju smo, ko smo ugotovili, da plasti 15 in 13 vsebujeta enormne količine žindre, to nehali pobirati. Na koncu izkopavanj smo iz teh plasti vzeli več kilogramov vzorcev žindre, ki čakajo na analizo. V obeh plasteh je bila izjemna tudi količina prežganega ometa. Med ostalimi najdbami iz sonde prevladujejo odlomki lončenine, poleg njih smo naleteli tudi na kamnite, bronaste in železne predmete ter na živalske kosti in zobe.

Med najdbami iz plasti 3 in 4 (t. 1; 2), ki sta se nabrali za temeljnimi kamni notranjega lica zidu 1, izstopajo tri, ki govorijo za njegovo gradnjo ali v poznem neolitiku ali v bakreni dobi. To sta oba kamnita predmeta, ploščata sekira in puščična ost (t. 1: 5,6), in klekasto ustje sklede (t. 2: 5). Podobno profilirana ustja najdemo med gradivom

¹¹ Dular 2008, 340, sl. 2; 3.

Sl. 7: Gradec pri Blečjem Vrhu. Tloris plasti 6, 7, 8 in 10. M. = 1:20.

Fig. 7: Gradec near Blečji Vrh. Plan of layers 6, 7, 8, and 10. Scale = 1:20.

Sl. 8: Gradec pri Blečjem Vrhu. Hiša 1. Ostanki prvega tlaka iz zbite ilovice. Na dnu slike je jama za kol na $x = 0,3$ m, $y = 2$ m, ki je bila vkopana v plast 11. Pogled z juga.
Fig. 8: Gradec near Blečji Vrh. House 1. Remains of the first floor surface, made of stamped clay. At the bottom of the picture there is a posthole at $x = 0.3$ m, $y = 2$ m, dug into layer 11. View from the south.

Sl. 10: Gradec pri Blečjem Vrhu. Hiša 1. Z drugim tlakom delno prekrito ognjišče. Pogled s severa.
Fig. 10: Gradec near Blečji Vrh. House 1. A hearth partly covered with the gravel of the second floor surface. View from the north.

Sl. 9: Gradec pri Blečjem Vrhu. Hiša 1. Drugi tlak iz kamnitega drobirja. Pogled z juga.
Fig. 9: Gradec near Blečji Vrh. House 1. Second floor surface, made of gravel. View from the south.

Sl. 11: Gradec pri Blečjem Vrhu. Hiša 1. Kurišče na drugem tlaku. Pogled z juga.
Fig. 11: Gradec near Blečji Vrh. House 1. A fireplace on the second floor surface. View from the south.

številnih neo- in eneolitskih najdišč.¹² Ostale najdbe so kronološko neobčutljive, številne pekve, ki so bakreni dobi tuje, pa nakazujejo, da so v obeh plasteh pomešane najdbe več obdobij.

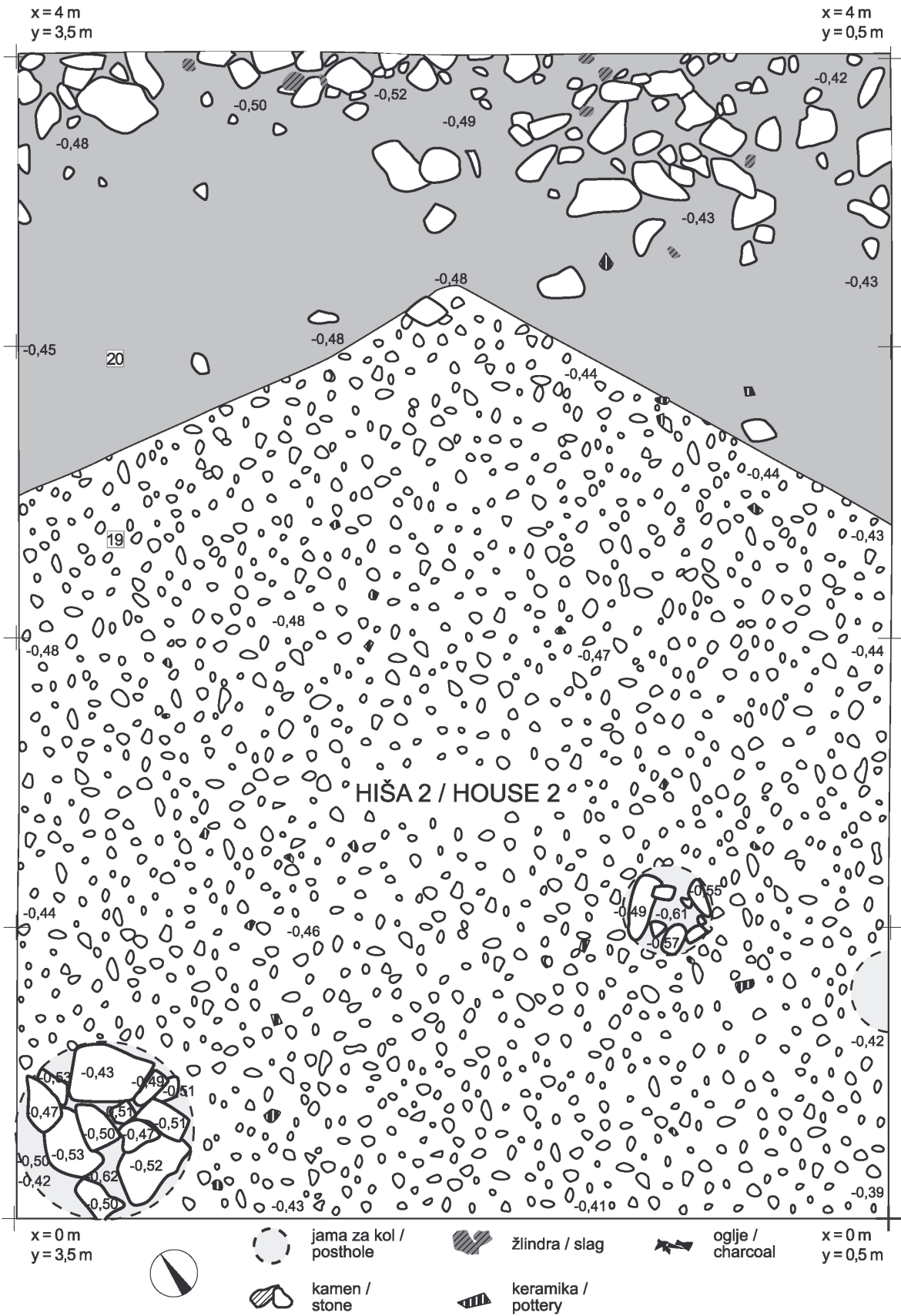
Kronološko neobčutljive so tudi najdbe iz obeh tlakov hiše 1 oz. plasti 8 in 9 (*t.* 3). Lonec z

¹² Npr.: Kratna nad Kamnikom (Velušček 2005, sl. 1; 2); Ozalj-Starigrad (Težak Gregl 2005, sl. 7; 14); Gradišče nad Dešnom, sonda 2, plast 3 (Pavlin, Dular 2007, t. 14: 3,4,6; 16: 10); Gradec pri Mirni, skupka 2 in 9 (Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1991, t. 22: 9; 33: 17); Vihra pri Dragi (Dular, Križ, Pavlin, Svoljšak, Tecco Hvala 2000, t. 2: 1); Gradišče pri Hohovici (Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, t. 3: 3); Drulovka (Guštin, Tomaž, Kavur 2005, sl. 38); Hardek pri Ormožu (Žižek 2006, sl. 7); Ptujski grad (Tomanič-Jevremov, Tomaž, Kavur 2006, sl. 16; 17).

vodoravno kaneliranim ustjem iz plasti 9 (*t.* 3: 5) je podoben loncu iz plasti 4 (*t.* 2: 1). Taki lonci so na Cvingerju nad Virom pri Stični zastopani v vseh plasteh, največ iz plasti k drugemu zidu, ki je stal v času horizontov kačastih in certoških fibul.¹³ Kot zanimivost naj omenim, da ima brusni kamen z V-utorom iz plasti 9 (*t.* 3: 10) dobro primerjavo na Špičastem hribu. Tam je bil najden v plasti 2, ki jo steklena jagoda v obliki ovnove glavice in štirikrak zvezdasti obesek datirata v mladohalštatsko obdobje.¹⁴

¹³ Grahek 2009, 95, 297 s, lonci tipov 32 in 33, sl. 48: L 32, L 33; 66: G, F.

¹⁴ Dular, Pavlin Tecco Hvala 2003, sl. 22, 175, t. 7: 15, 16.

Sl. 12: Gradec pri Blečjem Vrhu. Floris plasti 19 in 20. M. = 1:20.

Fig. 12: Gradec near Blečji Vrh. Plan of layers 19 and 20. Scale = 1:20.

Sl. 13: Gradec pri Blečjem Vrhu. Hiša 2. Jama za stojko s kamnitimi zagodami na $x = 0,4$ m in $y = 3,3$ m. Pogled z juga.

Fig. 13: Gradec near Blečji Vrh. House 2. A posthole with stone wedges at $x = 0.4$ m and $y = 3.3$ m. View from the south.

Vrhova plasti 6 in 7 sta bila hodna površina, na katero sta bila postavljena zid 2 in hiša 1. Določitev časa gradnje drugega zidu in hiše 1 omogoča certoška fibula V. vrste (*t. 4: 1*), ki je bila najdena na hodni površini v plasti 10. Tovrstne fibule so značilne za stopnjo certoških fibul.¹⁵ Tik nad hodno površino (plast 6) smo v plasti 11, v kvadratu B 4, naleteli na skorajda v celoti ohranjeno skledo gubanko (*t. 4: 2*). Fragmenti skled gubank so bili na Cvingerju nad Virom pri Stični najdeni v plasteh k zidu 2.¹⁶

Jami za kol, ki sta bili vkopani v plast 11, kažeta na tretjo hodno površino s sledovi gradbenih aktivnosti. V plasti 12, ki se je naložila nad njo, je med najdbami tudi lonec z vodoravno kaneliranim ustjem (*t. 5: 2*). Podobno okrašeni lonci se na Cvingerju pojavljajo v vseh plasteh, najbolj pogosti pa so v plasteh k zidu 2.¹⁷ Lonca (*t. 5: 3,4*) in skleda (*t. 5: 5*) iz iste plasti imajo ustrezne primerjave tudi v drugi plasti na Špičastem hribu.¹⁸

V plasteh 13 in 15 je bilo malo najdb. Glede na izjemno veliko količino železove žilindre in prežganega ometa obe plasti razlagam kot odlagališče odpadkov, nastalih pri taljenju železove rude.¹⁹ Tik pod vrhom plasti 15 je ležala pomembna najdba, ki kaže na čas, ko se je intenzivna metalurška dejavnost na Gradcu za nekaj časa končala. To

¹⁵ Teržan 1976, 323 ss, 352 s, sl. 18; pril. 1.

¹⁶ Grahek 2009, 105, ciboriji tipa 4a, sl. 51: C 4a.

¹⁷ Grahek 2009, 95, lonci tipa 33, sl. 48: L 33.

¹⁸ Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, t. 5: 3,4,7.

¹⁹ Velike količine žilindre in prežgane ilovice so bile odkrite tudi okoli železarskih talilnih peči na Branževcu nad Seli pri Dolenjskih Toplicah (Dular, Križ 2004, 228).

Sl. 14: Gradec pri Blečjem Vrhu. Hiša 2. Jama za stojko s kamnitimi zagodami na $x = 1,05$ m in $y = 1,25$ m. Pogled z juga.

Fig. 14: Gradec near Blečji Vrh. House 2. A posthole with stone wedges at $x = 1.05$ m and $y = 1.25$ m. View from the south.

je fragmentiran obesek v obliki košarice (*t. 6: 9*). Ima zaobljeno dno in je okrašen s tremi poglobljenimi vzporednimi vodoravnimi črtami. Glede na velikost najdemo najboljše primerjave zanj na grobiščih svetolucijske skupine z Mosta na Soči²⁰ in iz Bitenj,²¹ od koder je znanih kar devet obeskov s tremi črtami. Nadaljni trije obeski so z območja kulture Golasecca. Dva sta v grobu VIII/1926 iz Čà'Morte,²² tretji je najdba brez konteksta z gomilnega grobišča San Bernardino di Briona.²³ Košarasti obeski s tremi vzporednimi črtami se v svetolucijski skupini pojavijo v stopnji II a²⁴ in so v uporabi še v stopnji II b.²⁵ Grob Čà'Morta VIII/1926 je datiran v stopnjo Golasecca III A 1,²⁶ ki je pri nas sočasna s stopnjo Sv. Lucija II b oz. s horizontom certoških fibul. Navedeni obeski so visoki med 2,2 cm in 2,4 cm. Poleg njih so znani še trije večji, od 3 cm do 3,3 cm visoki obeski s tremi vodoravnimi črtami. Prvi je v žganem grobu I - 21 iz Nezakcija v družbi neokrašene situle brez vratu, z dnom pritrjenim na plašč s pregibom in navzven zavihanim ustjem.²⁷ Take situle so na

²⁰ Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984: gr. 1141 - t. 112G: 3; gr. 1557 - t. 142F: 3; gr. 2170 - t. 223C: 8; gr. 2313 - t. 243D; gr. 2372 - t. 253B: 6; brez konteksta - t. 272: 28. Mlinar 2008: Pucarjev rob gr. 14 - t. 6: 2; gr. 18 - t. 7: 7.

²¹ Gabrovec 1974: gr. 3 - t. 2: 20.

²² De Marinis 1981, t. 31: 23,24.

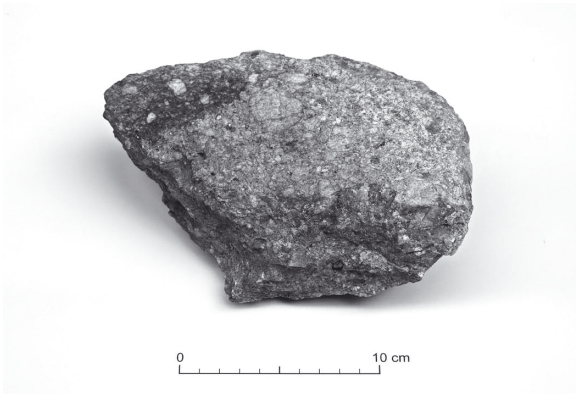
²³ Pauli 1971, t. 41: 7.

²⁴ Most na Soči: gr. 1557, 2170, 2372; Pucarjev rob: gr. 14, 18; Bitnje: gr. 3.

²⁵ Most na Soči: gr. 1141.

²⁶ De Marinis 1981, 61.

²⁷ Mihovilić 2001, 170, t. 30: 22.

Sl. 15: Gradec pri Blečjem Vrhu. Žrmlje iz ruševin zidu 1. NMS zač. inv. št. GBV 099. Foto: Igor Lapajne.

Fig. 15: Gradec near Blečji Vrh. A quern from the ruins of wall 1. NMS temp. inv. no. GBV 099. Photo: Igor Lapajne.

Mostu na Soči značilne za stopnji II a in II b.²⁸ Druga dva sta iz groba iz Bornhöveda (Nemčija, Schleswig-Holstein), kjer je bila v žari poleg košarastih obeskov še pinceta.²⁹

Med keramiko iz plasti 16, 18, 19 in 20 izstopajo odlomki finega posodja, izdelanega na hitrovrtčem se lončarskem vretenu. Gre predvsem za glinenke (t. 6: 11; 7: 1,2,6,11,13; 8: 3,9,10; 9: 1,2,4–7), ki se pojavljajo v poznolatskih grobovih in naselbinskih plasteh številnih slovenskih najdišč.³⁰ Močno profiliran odlomek (t. 7: 5) je bolj verjetno del pokalne posode kot del sklede. Pokalne posode so značilne za stopnjo Mokronog III.³¹ Posebnost med najdbami iz plasti 18 so odlomki amfore (t. 8: 2) in pokrovček za amforo (t. 8: 1). Zaradi fragmentarnosti tipološka določitev amfore ni mogoča, faktura pa kaže, da bi lahko šlo za amforo za vino skupine Lamboglia 2.³² Take amfore so na jadranskem območju izdelovali od tretje četrtine 2. st.

²⁸ Teržan, Trampuž 1973, 429, pril. 1.

²⁹ Mestorf 1885, 25, t. 37: 402. Danes Arheološki muzej v Schleswigu hrani samo tri košaraste obeske. Dva, skoraj identična (KS 1349, KS 1350), sta okrašena s tremi vzporednimi vodoravnimi poglobljenimi črtami, tretji, po obliki drugačen (KS 1680), je gladek. Za podatke in fotografije obeskov se zahvaljujem Ingrid Ulbricht.

³⁰ Dular, Tomanič Jevremov 2009, 171, 173. Seznam najdišč glinenk dopolnjujem z naslednjimi najdišči: Korinjski hrib nad Velikim Korinjem (Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1995, t. 3: 14,15); Špičasti hrib nad Dolami pri Litiji (Dular, Pavlin Tecco Hvala 2003, t. 9: 1); Kostjavec nad Tihabojem (Dular, Pavlin Tecco Hvala 2003, t. 22: 1); Trnava (Novšak, Orengo, Fluzin, Djurić 2006, sl. 56).

³¹ Božič 1987, 878; Knez 1992, 86.

³² Za mnenje se zahvaljujem Jani Horvat.

do tretjega desetletja pr. n. št.³³ Med dolenskimi prazgodovinskimi utrjenimi naselji so fragmenti amfor znani samo še iz poznolatskih plasti na Cvingerju nad Virom pri Stični³⁴ in Velikem Vinjem vrhu.³⁵ Med fino keramiko velja izpostaviti še odlomek, okrašen z nizom koncentričnih krogcev v tehniki žigosanja (t. 8: 12). Žigosani okras se v dolenskih prazgodovinskih naseljih pojavlja v poznolatskih kontekstih.³⁶ Med keramiko, izdelano na vretenu, sta še dva odlomka grafitne keramike. Eden je bil najden v vkopu ob zahodnem profilu, v plasti 16 (sl. 4). Na dnu vkopa smo našli ustje glinenke (t. 6: 11), odlomek grafitne keramike z dvema pasovoma plitvih kanelur (t. 6: 10) pa je ležal višje, približno na polovici globine vkopa. Drugi odlomek grafitne keramike (t. 7: 10) smo našli nad vkopom, v plasti 18. Grafitna keramika je na dolenskih naseljih prej izjema kot pravilo.³⁷ Na Cvingerju nad Virom pri Stični je med izkopanim gradivom le 79 grafitnih odlomkov, kar predstavlja 0,9 % delež keramike, ki je prišla v poštev za tipološko obdelavo.³⁸ Razmeroma pogosti pa so odlomki prostoročno izdelanih posod, okrašeni v tehniki metličenja (t. 7: 8; 8: 8; 9: 3,8). Posode, okrašene v tej tehniki, najdemo na dolenskih naseljih predvsem med poznolatskim gradivom.³⁹

³³ Horvat, Bavdek 2009, 92.

³⁴ Grahek 2009, 285, 287 s, sl. 131: 1,2.

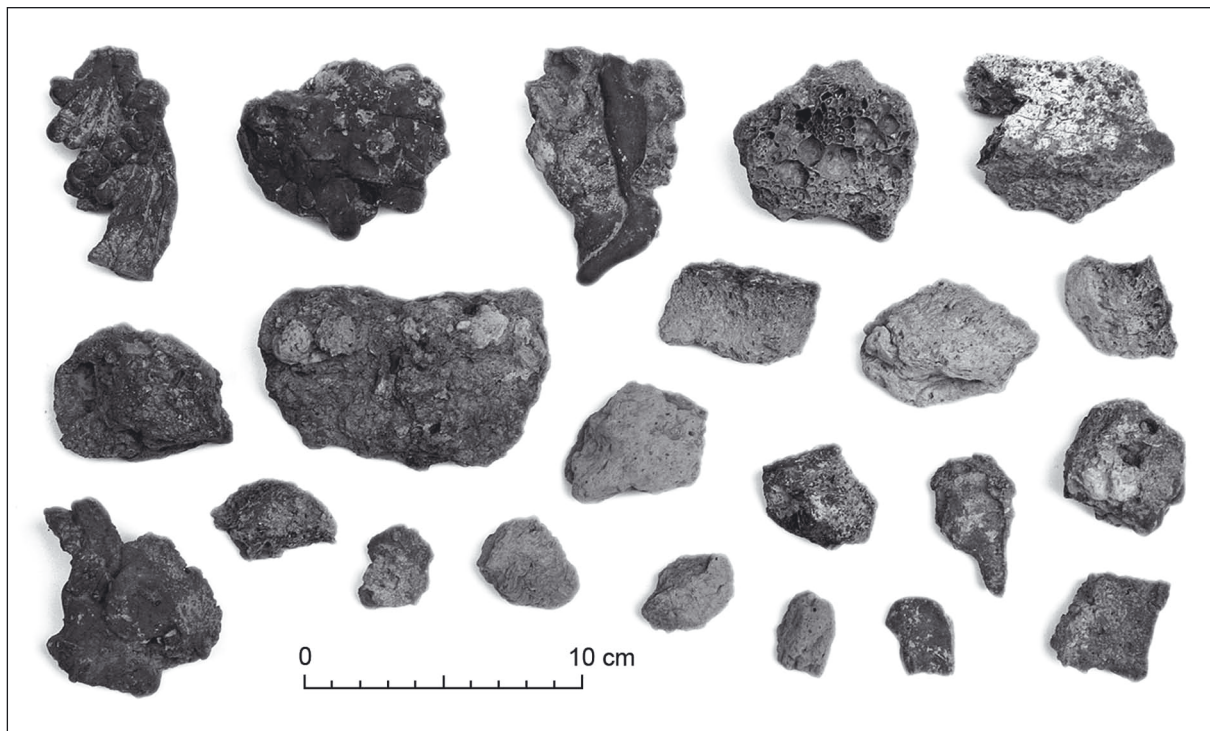
³⁵ Odlomek ostenja amfore je bil najden leta 2009 v shrambeni jami pod poznolatsko hišo. Za podatek se zahvaljujem Vesni Merc.

³⁶ Pavlin, Dular 2007, 81 op. 60. Poleg Cvingerja nad Virom pri Stični (glej še Grahek 2009, 232 ss) in Cvingerja nad Koriti so bili odlomki žigosane keramike na Dolenskem najdeni še na Gradcu pri Vinkovem vrhu (Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1995, t. 22: 12), Gradišču pri Valični vasi (Dular, Breščak 1996, t. 3: 14,15), Sitarjercu nad Litijo (Pavlin, Dular 2007, t. 22: 12), Gradišči pri Jelšah (Pavlin, Dular 2007, t. 22: 19) in Pančičevem vrhu pod Javorjem (Pavlin, Dular 2007, t. 23: 10,11).

³⁷ Novšak, Orengo, Fluzin, Djurić 2006, sl. 36. Dodajam dve najdišči, na katerih je sondiral Inštitut za arheologijo ZRC SAZU: Gradišče pri Suhadolah (Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, t. 1: 12) in Pančičev vrh pod Javorjem (Pavlin, Dular 2007, t. 23: 8).

³⁸ Grahek 2009, 72.

³⁹ Npr.: Stari grad nad Podbočjem (Guštin, Cunja Predovnik 1993, sl. 9: 6); Križni vrh nad Belim gričem (Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1991, t. 48: 6,7); Cvinger nad Koriti (Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1995, t. 13: 9; 14: 10–12; 15: 4,14,16,17,19; 17: 5,12,13,17); Gradec pri Vinkovem vrhu (Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1995, t. 19: 8); Kostjavec nad Tihabojem (Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, t. 21: 6); Ajdovščina nad Zaborštom pri Dolu (Pavlin, Dular 2007, t. 3: 7); Sitarjavec nad Litijo (Pavlin,

Sl. 16: Gradec pri Blečjem Vrhu. Železova žindra in prežgan omet iz plasti 12. Foto: Igor Lapajne.
 Fig. 16: Gradec near Blečji Vrh. Iron slag and burnt daub from layer 12. Photo: Igor Lapajne.

Unikaten je železen nož (*t.* 9: 10). Konica ozkega rezila je ukrivljena navzdol. Ploščat ročaj pravokotnega preseka se zaključuje z navzgor zavijan tordiranim zavojkom, ki je na koncu odebeljen. Po obliki rezila in zaključku ročaja mu je še najbližji nož, posamična najdba, z Gradišča pri Suhadolah.⁴⁰ Enako oblikovano rezilo in ročaj, a drugačen zaključek ročaja (navzdol zavijan nesklenjen obroček), imajo noži iz skeletnih grobov s Strmca nad Belo Cerkvijo⁴¹ in nož brez konteksta s poznolatensko-rimskega grobišča Beletov vrt v Novem mestu.⁴² Gradivo iz skeletnih grobov s Strmca sodi v stopnjo Mokronog IIIa.⁴³ Ozko in navzdol ukrivljeno rezilo imajo tudi nekateri noži s ploščatim ročajem z žličko.⁴⁴ Poleg noža iz poznolatenskega (Mokronog IIIa) skupka 7 s Križnega

vrha pri Belem Griču⁴⁵ sta z Dolenjskega znana še dva. Prvi je iz zgornje poznolatenske plasti v sondi 11 na Cvingerju nad Virom pri Stični,⁴⁶ drugi je posamična najdba s Starega gradu pri Višnji Gori.⁴⁷

Med izkopavanji smo naleteli tudi na razmeroma veliko število ostankov kosti in zob sesalcev. Od skupno 289 jih je bilo mogoče taksonomsko določiti 127 (43,9 %).

Iz plasti 8–15, ki sodijo v horizont certoških fibul, je 105 ostankov kosti, iz poznolatenskih plasti 16–20 pa 120. Taksonomsko določljivih je 110 (48,8 %). Statistično značilno največji delež najdb pripada domačemu govedu (*N* = 55 - 21 Ha, 34 Lt), kateremu sledita drobnica (*N* = 30 - 19 Ha, 11 Lt) in prašič (*N* = 20 - 11 Ha, 9 Lt). Od lovnih vrst lahko z gotovostjo potrdimo prisotnost jelena, srne, lisice in divjega prašiča, ki pa skupaj predstavljajo zgolj 3,6 odstotka določljivih najdb, iz česar izhaja, da je bil pomen lova v kvantitativnem smislu zanemarljiv. Glavni vir rdečega mesa je nedvomno predstavljalo govedo, kar je sicer značilno za večino železnodobnih

Dular 2007, t. 20: 8–10; 22: 1,2,3,5,9); Gradišča pri Jelšah (Pavlin, Dular 2007, t. 22: 20,21); Cvinger nad Virom pri Stični (Grahek 2009, 221 s).

⁴⁰ Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, sl. 13: 6.

⁴¹ Grobišče Šribar, gr. 1: Božič 1992, t. 1: 8 (Dular 1991, t. 67: 9); Grobišče Šribar, skupina 1: Božič 1992, t. 3: 5–7 (Stare 1973, t. 8: 6,8,12); Grobišče Padarič, gr. 14: Božič 1992, t. 7: 2 (Dular 1991, t. 52: 11).

⁴² Božič 2008, t. 19: 7.

⁴³ Božič 1992, 196 s; Božič 1999, 210 s.

⁴⁴ Božič 1993, 143.

⁴⁵ Dular, Križ, Svoltjšak, Tecco Hvala 1991, t. 46: 20.

⁴⁶ Dular 1994, 138 ss, t. 14: 2.

⁴⁷ Švajncar 2007, 95.

najdišč na Slovenskem.⁴⁸ Govedoreja kljub temu ni bila primarno usmerjena v izkoriščanje mesa in maščob, saj je bila starost živali ob zakolu razmeroma visoka (tj. nad 4 leta). Podobno velja tudi za drobnico, medtem ko je zakol prašičev praviloma zajel mlajše, do dve leti stare živali.⁴⁹

Povedano lahko strnemo v naslednji zaključek. Gradec je bil dokazano prvič poseljen ali na koncu mlajše kamene dobe ali v bakreni dobi. Takrat je bilo verjetno postavljeno tudi prvo obzidje. Kdaj natančneje, zaradi skromnih najdb ni mogoče reči.

V času horizonta certoških fibul Gradec postane pomembno železarsko središče. Takrat naselje na novo utrdijo z drugim obzidjem. Na železarsko dejavnost kaže izjemna količina železove žlindre, prežganega ometa in oglja v plasteh 12, 13, 14 in 15. Kose prežganega ometa bi lahko imeli za ostanke porušeni talilnih peči, plasti 13, 14 in 15 pa kot odpad, ki je nastal pri predelovanju železove rude. Košarasti obesek, najden tik pod vrhom plasti 15, namreč kaže, da so se plasti, v skupni debelini enega metra, na hodno površino, na kateri je stala hiša 1, naložile v razmeroma kratkem času v okviru horizonta certoških fibul. Nato je življenje na Gradcu za nekaj časa zamrlo.

Ponovno je bil obljuden v mlajši železni dobi. Tudi v starejšem delu poznega latena (stopnja Mokronog IIIa) je bil gospodarski temelj predelava železove rude, saj smo na žlindro naleteli tako v poznolatenških plasteh kot v humusu. Številni odlomki finega posodja in amfora za vino pa pričajo o relativnem blagostanju poznolatenških prebivalcev Gradca.

KATALOG

Tabla 1

1. Frag. dna in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 091; lega: sonda 1, plast 3.
2. Frag. valjasta utež; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 090; lega: sonda 1, plast 3.
3. Frag. ročaj pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: široke kanelure; zač. inv. št. GBV 097; lega: sonda 1, plast 3.
4. Frag. ročaj pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 094; lega: sonda 1, plast 3.

⁴⁸ Toškan, Dirjec 2010, 105, sl. 6.

⁴⁹ Za podatke se zahvaljujem Borutu Toškamu.

5. Frag. kamnita ploščata sekira; barva: sivorjava; zač. inv. št. GBV 092; lega: sonda 1, plast 3.

6. Kamnita pušična ost; barva: črna; zač. inv. št. GBV 093; lega: sonda 1, plast 3.

Tabla 2

1. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: ozke kanelure; zač. inv. št. GBV 080; lega: sonda 1, plast 4.
2. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 084; lega: sonda 1, plast 4.
3. Frag. dna in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 082; lega: sonda 1, plast 4.
4. Frag. dna in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 081; lega: sonda 1, plast 4.
5. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 077; lega: sonda 1, plast 4.
6. Frag. dna in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 086; lega: sonda 1, plast 4.
7. Frag. ostenja z jezičastim držajem; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 087; lega: sonda 1, plast 4.
8. Frag. ostenja z nalepljenim držajem v obliki podkve; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 083; lega: sonda 1, plast 4.
9. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 089; lega: sonda 1, plast 4.
10. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 085; lega: sonda 1, plast 4.
11. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 078; lega: sonda 1, plast 4.
12. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 079; lega: sonda 1, plast 4.
13. Frag. ročaja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 088; lega: sonda 1, plast 4.

Tabla 3

1. Frag. pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 072; lega: sonda 1, plast 8.

2. Vretence; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 075; lega: sonda 1, plast 8.

3. Motek; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 070; lega: sonda 1, plast 8.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 067; lega: sonda 1, plast 9.

5. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča, znotraj oranžnordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: ozke kanelure; zač. inv. št. GBV 073; lega: sonda 1, plast 9.

6. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: plastična bradavica; zač. inv. št. GBV 076; lega: sonda 1, plast 9.

7. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 071; lega: sonda 1, plast 9.

8. Ročaj pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 069; lega: sonda 1, plast 9.

9. Brusni kamen; barva: sivozelena; zač. inv. št. GBV 074; lega: sonda 1, plast 9.

10. Brusni kamen z utorom v obliki črke V; barva: sivozelena; zač. inv. št. GBV 068; lega: sonda 1, plast 9.

11. Brusni kamen; barva: sivozelena; zač. inv. št. GBV 066; lega: sonda 1, plast 9.

12. Kamnit odbitek; barva: črna; zač. inv. št. GBV 065; lega: sonda 1, plast 9.

Tabla 4

1. Bronasta certoška fibula; zač. inv. št. GBV 059; lega: sonda 1, plast 10.

2. Frag. skleda gubanka; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 063; lega: sonda 1, plast 11.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 057; lega: sonda 1, plast 11.

4. Frag. lonček z izlivom; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča, znotraj oranžnordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 107; lega: sonda 1, plast 11.

5. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 058; lega: sonda 1, plast 11.

6. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 061; lega: sonda 1, plast 11.

7. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 062; lega: sonda 1, plast 11.

8. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 060; lega: sonda 1, plast 11.

9. Kamnit odbitek; barva: sivozelena; zač. inv. št. GBV 064; lega: sonda 1, plast 11.

Tabla 5

1. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 096; lega: sonda 1, plast 12.

2. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: kanelure; zač. inv. št. GBV 095; lega: sonda 1, plast 12.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 051; lega: sonda 1, plast 12.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava, črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 052; lega: sonda 1, plast 12.

5. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 056; lega: sonda 1, plast 12.

6. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava, črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 098; lega: sonda 1, plast 12.

7. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 110; lega: sonda 1, plast 12.

8. Frag. ročaj pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: široki kaneluri; zač. inv. št. GBV 100; lega: sonda 1, plast 12.

9. Frag. ročaja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča, znotraj oranžnordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: široki kaneluri; zač. inv. št. GBV 105; lega: sonda 1, plast 12.

Tabla 6

1. Frag. ročaj pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: široki kaneluri; zač. inv. št. GBV 104; lega: sonda 1, plast 13.

2. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj oranžnordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: plastična bradavica; zač. inv. št. GBV 053; lega: sonda 1, plast 13 ali 16.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: plastična bradavica; zač. inv. št. GBV 106; lega: sonda 1, plast 15.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 055; lega: sonda 1, plast 15.

5. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdeča, znotraj rdeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 046; lega: sonda 1, plast 15.

6. Frag. ročaja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: široka kanelura; zač. inv. št. GBV 108; lega: sonda 1, plast 15.

7. Frag. ročaja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: široke kanelure; zač. inv. št. GBV 044; lega: sonda 1, plast 15.

8. Frag. motka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rdeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 109; lega: sonda 1, plast 15.

9. Bronast košarasti obesek; okras: tri poglobljene, vzporedne, vodoravne črte; zač. inv. št. GBV 047; lega: sonda 1, plast 15.

10. Frag. ostenja grafitne keramike; izdelava: na vretenu; barva: zunaj srebrnosiva, znotraj srebrnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: pasovi kanelur; zač. inv. št. GBV 103; lega: sonda 1, plast 16.

11. Frag. ustja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj temnosiva, znotraj sivaorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 101; lega: sonda 1, plast 16.

Tabla 7

1. Frag. ustja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrezi; zač. inv. št. GBV 039, 050; lega: sonda 1, plast 18.

2. Frag. ustja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: plitva kanelura; zač. inv. št. GBV 040; lega: sonda 1, plast 18.

3. Frag. ustja in ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 041; lega: sonda 1, plast 18.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 042; lega: sonda 1, plast 18.

5. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: kanelura, vrez; zač. inv. št. GBV 045; lega: sonda 1, plast 18.

6. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 033; lega: sonda 1, plast 18.

7. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 038; lega: sonda 1, plast 18.

8. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: metličenje; zač. inv. št. GBV 043; lega: sonda 1, plast 18.

9. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: glavničenje; zač. inv. št. GBV 029; lega: sonda 1, plast 18.

10. Frag. ostenja grafitne keramike; izdelava: na vretenu; barva: zunaj srebrnosiva, znotraj srebrnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: kanelure; zač. inv. št. GBV 028; lega: sonda 1, plast 18.

11. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj temnosiva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vzporedni kaneluri; zač. inv. št. GBV 034; lega: sonda 1, plast 18.

12. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: vtis pred pečenjem; zač. inv. št. GBV 030; lega: sonda 1, plast 18.

13. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrezi; zač. inv. št. GBV 048; lega: sonda 1, plast 18.

14. Frag. šobe?; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča, znotraj oranžnordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; zač. inv. št. GBV 036; lega: sonda 1, plast 18.

15. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča, znotraj oranžnordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vbodi; zač. inv. št. GBV 031; lega: sonda 1, plast 18.

16. Frag. železnega žeblija; zač. inv. št. GBV 037; lega: sonda 1, plast 18.

Tabla 8

1. Frag. pokrovčka amfore; izdelava: na vretenu; barva: zunaj Munsell 2.5Y 7/3, znotraj Munsell 2.5Y 7/3; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: kanelure; zač. inv. št. GBV 035; lega: sonda 1, plast 18.

2. Frag. vratu in ostenja amfore; izdelava: na vretenu; barva: zunaj Munsell 7.5YR 7/4, znotraj Munsell 7.5YR 7/4; površina hrapava; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 019, 027, 032; lega: sonda 1, plast 18.

3. Frag. ustja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 015; lega: sonda 1, plast 19.

4. Frag. ustja in ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 022; lega: sonda 1, plast 19.

5. Frag. dna in ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj siva, rumenorjava, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 018; lega: sonda 1, plast 19.

6. Frag. dna in ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj rumenorjava, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 010; lega: sonda 1, plast 19.

7. Frag. dna in ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj rumenorjava, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 016; lega: sonda 1, plast 19.

8. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: metličenje; zač. inv. št. GBV 014; lega: sonda 1, plast 19.

9. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: kanelura, vrez; zač. inv. št. GBV 017; lega: sonda 1, plast 19.

10. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: kanelura, vrez; zač. inv. št. GBV 009; lega: sonda 1, plast 19.

11. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj siva, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: ozke kanelure; zač. inv. št. GBV 021; lega: sonda 1, plast 19.

12. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: žigosani krogi; zač. inv. št. GBV 023; lega: sonda 1, plast 19.

13. Frag. bronaste žice. En konec je okroglega preseka, drugi pravokotnega preseka; zač. inv. št. GBV 005; lega: sonda 1, plast 19.

Tabla 9

1. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj temnosiva, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: kaneluri; zač. inv. št. GBV 102; lega: sonda 1, plast 18 ali 19.

2. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez; zač. inv. št. GBV 025; lega: sonda 1, plast 19 ali 20.

3. Frag. dna in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: metličenje; zač. inv. št. GBV 024; lega: sonda 1, plast 19 ali 20.

4. Frag. ustja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 007; lega: sonda 1, plast 20.

5. Frag. ustja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 012; lega: sonda 1, plast 20.

6. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj črna, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 006; lega: sonda 1, plast 20.

7. Frag. ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj temnosiva, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: kanelura, vrez; zač. inv. št. GBV 049; lega: sonda 1, plast 20.

8. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: metličenje; zač. inv. št. GBV 020; lega: sonda 1, plast 20.

9. Frag. ustja in ostenja pekve; izdelava: na vretenu; barva: zunaj sivorjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: ozka, plitva kanelura; zač. inv. št. GBV 008; lega: sonda 1, plast 20.

10. Železen nož. Konic rezila je ukrivljena navzdol. Ročaj pravokotnega preseka se zaključuje z navzgor zavihanim, na koncu odebeljenim, tordiranim zavojkom; zač. inv. št. GBV 013; lega: sonda 1, plast 20.

11. Frag. ostenja; izdelava: prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj črna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: ozke kanelure; zač. inv. št. GBV 002; lega: sonda 1, plast 21.

12. Frag. dna in ostenja; izdelava: na vretenu; barva: zunaj rumenorjava, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; zač. inv. št. GBV 001; lega: sonda 1, plast 21.

13. Frag. brusni kamen; barva: sivozelena; zač. inv. št. GBV 003; lega: sonda 1, plast 21.

BOŽIČ, D. 1987, Keltska kultura u Jugoslaviji. Zapadna grupa. – V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja 5. Željezno doba*, 855 ss, Sarajevo.

BOŽIČ, D. 1992, *Mokronoška skupina latenske kulture v poznolatskem obdobju* (Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo). – Ljubljana.

BOŽIČ, D. 1993, Slovenija in srednja Evropa v poznolatskem obdobju (Slowenien und Mitteleuropa in der Spätlatènezeit). – *Arheološki vestnik* 44, 137 ss.

BOŽIČ, D. 1999, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit 1964 / Raziskovanje latenske dobe na Slovenskem po 1964. – *Arheološki vestnik* 50, 189 ss.

BOŽIČ, D. 2008, *Late La Tène-Roman cemetery in Novo mesto. Ljubljanska cesta and Okrajno glavarstvo. Studies on fibulae and relative chronology of the Late La Tène period / Poznolatsko-rimsko grobišče v Novem mestu. Ljubljanska cesta in Okrajno glavarstvo. Študije o fibulah in o relativni kronologiji pozne latenske dobe*. – Katalogi in monografije 39.

BREŠČAK, D. 1990, Gradec nad Mihovim. – *Varstvo spomenikov* 32, 153 s.

DE MARINIS, R. 1981, Il periodo Golasecca III A in Lombardia. – *Studi archeologici* 1, 41 ss.

DULAR, A. 1991, *Prazgodovinska grobišča v okolici Vinjega vrha nad Belo Cerkvijo / Die vorgeschichtlichen Nekropolen in der Umgebung von Vinji Vrh oberhalb von Bela Cerkev*. – Šmarjeta 2, Katalogi in monografije 26.

DULAR, J. 1994, Sonda 11. – V: *Stična 1. Naselbinska izkopavanja / Stična 1. Siedlungsausgrabungen*, Katalogi in monografije 28, 138 ss.

DULAR, J. 2008, Prazgodovinske lesne gradbene tehnike in njihova terminologija (Prehistoric building techniques and their terminology). – *Annales. Series historia et sociologia* 18/2, 337 ss.

DULAR, J. in D. BREŠČAK 1996, Poznohalštatska hiša na Gradišču pri Valični vasi (Späthallstattzeitliches Haus in Gradišče bei Valična vas). – *Arheološki vestnik* 47, 145 ss.

DULAR, J. in B. KRIŽ 2004, Železnodobno naselje na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah (Eisenzeitliche Siedlung auf dem Cvinger bei Dolenjske Toplice). – *Arheološki vestnik* 55, 207 ss.

DULAR, J. in S. TECCO HVALA 2007, *South-Eastern Slovenia in the Early Iron Age / Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12.

DULAR, J. in M. TOMANIČ JEVREMOV 2009, Sledovi poznolatske poselitve v Ormožu (Spuren spätlatènezeitlicher Besiedlung in Ormož). – *Arheološki vestnik* 60, 159 ss.

DULAR, J., S. CIGLENEČKI in A. DULAR 1995, *Kučar. Železnodobno naselje in zgodnjekrščanski stavbni kompleks na Kučarju pri Podzemlju / Kučar. Eisenzeitliche Siedlung und frühchristlicher Gebäudekomplex auf dem Kučar bei Podzemelj*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 12.

- DULAR, J., P. PAVLIN in S. TECCO HVALA 2003, Prazgodovinska višinska naselja v okolici Dol pri Litiji (Vorgeschichtliche Höhensiedlungen in der Umgebung von Dole pri Litiji). – *Arheološki vestnik* 54, 159 ss.
- DULAR, J., B. KRIŽ, D. SVOLJŠAK in S. TECCO HVALA 1991, Utrjena prazgodovinska naselja v Mirenski in Temeniški dolini (Befestigte prähistorische Siedlungen in der Mirenska dolina und der Temeniška dolina). – *Arheološki vestnik* 42, 65 ss.
- DULAR, J., B. KRIŽ, D. SVOLJŠAK in S. TECCO HVALA 1995, Prazgodovinska višinska naselja v Suhi krajini (Vorgeschichtliche Höhensiedlungen in der Suha krajina). – *Arheološki vestnik* 46, 89 ss.
- DULAR, J., B. KRIŽ, P. PAVLIN, D. SVOLJŠAK in S. TECCO HVALA 2000, Prazgodovinska višinska naselja v dolini Krke (Vorgeschichtliche Höhensiedlungen im Krkatal). – *Arheološki vestnik* 51, 119 ss.
- GABROVEC, S. 1974, Halštatske nekropole v Bohinju (Die Hallstattnekropolen in Bohinj). – *Arheološki vestnik* 25, 287 ss.
- GRAHEK, L. 2009, *Keramika iz železnodobne utrjene naselbine - gradišča Cvinger nad Virom pri Stični: tipološka, tehnološka in kronološka analiza* (Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo). – Ljubljana.
- GUŠTIN, M., R. CUNJA in K. K. PREDOVNIK 1993, *Podbočje / Stari grad*. – Posavski muzej Brežice 9.
- GUŠTIN, M., A. TOMAŽ in B. KAVUR 2005, Drulovka pri Kranju (Revision of the archaeological material from Drulovka near Kranj). – V: *Prvi poljedelci. Savska skupina lengyelske kulture / First farmers. The Sava group of the Lengyel culture*, Annales Mediterranea, 37 ss, Koper.
- HORVAT, J. in A. BAVDEK 2009, *Okra. Vrata med Sredozemljem in Srednjo Evropo / Ocra. The gateway between Mediterranean and Central Europe*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 17.
- KNEZ, T. 1992, *Novo mesto 2. Keltsko-rimsko grobišče Beletov vrt / Novo mesto 2. Keltisch-römisches Gräberfeld Beletov vrt*. – Carniola Archaeologica 2.
- MESTORF, J. 1885, *Vorgeschichtliche Alterthümer aus Schleswig-Holstein*. – Hamburg.
- MIHOVILIČ, K. 2001, *Nezakcij. Prapovijesni nalazi 1900. - 1953. / Nesactium. Prehistoric finds 1900 - 1953*. – Monografije i katalogi 11.
- MLINAR, M. 2008, *Most na Soči (Sv. Lucija) - izkopavanja na grobišču 2000-2002* (Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo). – Ljubljana.
- NOVŠAK, M., L. ORENGO, P. FLUZIN in B. DJURIĆ 2006, *Trnava*. – Arheologija na avtocestah Slovenije 2 (http://www.zvkds.si/media/publications/002_Trnava.pdf).
- PAULI, L. 1971, *Die Golasecca - Kultur und Mitteleuropa. Ein Beitrag zur Geschichte des Handels über die Alpen*. – Hamburger Beiträge zur Archäologie 1/1.
- PAVLIN, P. in J. DULAR 2007, Prazgodovinska višinska naselja v Posavskem hribovju (Prehistoric hilltop settlements in the Posavje hills). – *Arheološki vestnik* 58, 65 ss.
- PUŠ, I. 1975, Blečji Vrh. – V: *Arheološka najdišča Slovenije*, 205, Ljubljana.
- SCHMID, W. 1939, Vače. Predzgodovinska naselbina. – *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20, 96 ss.
- STARE, V. 1973, *Prazgodovina Šmarjete*. – Katalogi in monografije 10.
- ŠVAJNCER, J. J. 2007, *Meči, bodala, noži*. – Logatec.
- TERŽAN, B. 1976, Certoška fibula (Die Certosafibel). – *Arheološki vestnik* 27, 317 ss.
- TERŽAN, B. in N. TRAMPUŽ 1973, Prispevek h kronologiji svetolucijske skupine (Contributo alla cronologia del gruppo preistorico di Santa Lucia). – *Arheološki vestnik* 24, 416 ss.
- TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO in N. TRAMPUŽ-OREL 1984, *Most na Soči (S. Lucia) 2. Szombathyjeva izkopavanja / Most na Soči (S. Lucia) 2. Die Ausgrabungen von J. Szombathy*. – Katalogi in monografije 23.
- TEŽAK GREGL, T. 2005, *Ozalj-Stari grad, neolitička naseobina (Ozalj-Stari grad, neolithic settlement)*. – V: *Prvi poljedelci. Savska skupina lengyelske kulture / First farmers. The Sava group of the Lengyel culture*, Annales Mediterranea, 155 ss, Koper.
- TOMANIČ-JEVREMOV, M., A. TOMAŽ in B. KAVUR 2006, Neolitske in bakrenodobne najdbe s Ptujkega gradu (Neolithic and Copper Age finds from Ptuj Castle). – V: *Od Sopota do Lengyela. Prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo / Between Sopot and Lengyel. Contributions to Stone Age and Copper Age cultures between the Sava and the Danube*, Annales Mediterranea, 175 ss, Koper.
- TOŠKAN, B. in J. DIRJEC 2010, *Ekonomska specializacija in socialna diferenciacija v poznobronastodobnem in zgodnježeleznodobnem Ormožu. Arheozoološki pogled / Economic specialisation and social differentiation of the Late Bronze and Early Iron Age Ormož (NE Slovenia). An archaeozoological perspective*. – V: J. Dular in M. Tomanič Jevremov, *Ormož. Utrjeno naselje iz pozne bronaste in starejše železne dobe / Ormož. Befestigte Siedlung aus der späten Bronze- und der älteren Eisenzeit*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 18, 99 ss (203 ss).
- VELUŠČEK, A. 2005, *Kratna nad Kamnikom, Gradišče pri Stiški vasi (Kratna above Kamnik, Gradišče near Stiška vas)*. – V: *Prvi poljedelci. Savska skupina lengyelske kulture / First farmers. The Sava group of the Lengyel culture*, Annales Mediterranea, 23 ss, Koper.
- ŽIŽEK, I. 2006, *Bakrenodobna naselbina Hardek (The Copper Age settlement at Hardek)*. – V: *Od Sopota do Lengyela. Prispevki o kamenodobnih in bakrenodobnih kulturah med Savo in Donavo / Between Sopot and Lengyel. Contributions to Stone Age and Copper Age cultures between the Sava and the Danube*, Annales Mediterranea, 129 ss, Koper.

The prehistoric hilltop settlement of Gradec near Blečji Vrh in Dolenjska

Translation

INTRODUCTION

This article about the prehistoric hilltop settlement of Gradec near Blečji Vrh continues the publication of results of test excavations carried out in the framework of the research project on *Fortified Prehistoric Settlements in Dolenjska*. Excavations took place at Gradec in 1999, from the 7th of June to the 19th of July. The resulting material, stored in the National Museum of Slovenia, has still not been inventoried, hence it is referred to with temporary inventory numbers in the catalogue. Lucija Lavrenčič participated in the field investigations. The drawings of the material, and the profiles and plans are the work of Tamara Korošec. The distribution maps were drawn by Drago Valoh on the basis of information supplied by the author. I gratefully thank all of the above for their help.

Position: Approximately at a quarter of the distance between Višnja Gora and Grosuplje, it lies to the right, somewhat distant from the highway, the village of Blečji Vrh. Gradec (618.5 m) is an elevation that rises to the northeast of Blečji Vrh (fig. 1).

Geological composition: Dolomite, clay soil.

Vegetation: Meadows, fields.

Communication: The settlement has a good view to the west, south, and southeast. Gradec is in visual contact with the sites of Magdalenska gora, Vinji hrib near Vino, Bezeg near Gradišče nad Pijavo Gorico, Gradišče near Sloka gora, Limberk near Velika Račna, and Korinjski hrib near Veliki Korinj.¹

Description: The settlement has a trapezoidal form (fig. 2). The highest section is in the southwestern part, from where it easily descends towards the edge. The remains are best preserved on the western side, where a more than meter tall rampart is visible. The remains of walls on the northern and southern sides can only be perceived as an edge leading to the steep slopes. On the eastern side, the edge of the settlement was damaged by a forest road.

Previous investigations: Gradišče at Gradec was first mentioned by Ivan Puš.² The plan of the settle-

ment (fig. 2) and basic data about it were published by Janez Dular and Sneža Tecco Hvala.³

TRENCH 1

Position: A trench of 4 m x 6 m was marked out in the eastern part of the northern edge of the settlement. The actual dug trench measured 3 m x 4 m, from x = 0 m to x = 4 m and from y = 0.5 m to y = 3.5 m. The datum point (x = 0 m, y = 0 m) was in the interior of the settlement. The values of x increased to the north, and the values of y to the west (fig. 7; 12).

Field observations: The stratigraphy of the trench is shown on the drawings of the eastern, western and northern cross-sections (fig. 3–5), and on the plans of strata 6, 7, 8, and 10 (fig. 7), and also 19 and 20 (fig. 12).

Description of the eastern (between x = 0 m in x = 4 m at y = 0.5 m), western (between x = 0 m and x = 4 m at y = 3.5 m), and northern cross-sections (between y = 0.5 m and y = 3.5 m at x = 4 m) (fig. 3–5).

The trench extended down to the dolomite bedrock (1), which was partly covered by a sterile red loam (2). The foundation stones of wall 1 lay on this (fig. 5: vertically hatched stones).

Wall 1 was built in the dry-stone technique from large and small unworked stone blocks transported from elsewhere. It is preserved in height here and there in two rows.

Along the inner face of wall 1 a layer had accumulated of grey loam with charcoal fragments (3). In addition to pottery, it also contained a stone flat axe and stone arrowhead. Partly on sterile loam and partly on layer 3 is a brown loam (4) containing tiny pieces of charcoal, burnt house daub, and relatively numerous fragments of pottery. On the drawing of the western cross-section (fig. 4) the ruins of wall 1 (vertically hatched stones) lie between x = 3 m and x = 4 m on layer 3. Layer 4 ends here in them, on the drawings of the eastern (fig. 3) and northern (fig. 5) profiles it extends to the inner face of wall 1. Above this follows a layer of grey-brown loam

¹ Dular, Tecco Hvala 2007, fig. 130; 131.

² Puš 1975.

³ Dular, Tecco Hvala 2007, 266, fig. 162.

with charcoal (5) and a yellow-brown loam, mixed with fine sand (6). Both layers were culturally sterile. A similar structure as layer 6 was also noted for layer 7 in the eastern cross-section between $x = 0$ m to the stones at $x = 0.7$ m (fig. 3), except it had a reddish colour. Layers 6 and 7 were walking surfaces, on which *wall 2* (fig. 5: stones with right slanted hatching) and *house 1* (fig. 7) were placed.

Wall 2 (fig. 5; 6) was built in the dry-stone technique from large unworked stone blocks placed one on another, measuring up to 80 cm long and 40 cm thick and brought from elsewhere. At $y = 1.2$ m (fig. 5) is a perpendicular cleft among the stones, meaning that the wall was reinforced with vertical posts. Beneath the cleft, we came across the outlines of a posthole as well, which was dug 30 cm deep into the walking surface, into layer 6. The wall was preserved to a height of one meter.

The locations $x = 2.3$ m, $z = -1.52$ m in the eastern cross-section (fig. 3) and $x = 2.3$ m, $z = -1.54$ m in the western cross-section (fig. 4), are the central points of the 10 do 12 cm thick northern foundation beam of *house 1* (fig. 7; 8). The beam lay on or was pressed into layer 6. Along the eastern cross-section we came across traces of another beam, 1.4 m long, which had a right-angled joint with the first one. Under their point of contact was a large flat stone (fig. 7; 8). The preserved elements are too modest to determine in detail the building technique, but most likely it was either timber frame or log cabin construction.⁴ The floor of the house interior was formed from stamped loam, fired in places (layer 8). Along the northern wall of the house was the hearth (oven?) of oval shape with a diameter of 90 cm. It was built on a base of tiny gravel chips, covered by a ca. 5 cm thick burnt and polished clay coating. The coating was primarily red in colour, paler and yellowish only on the edges, which means that such high temperatures were not achieved there as in the centre. This could also indicate the presence of a superstructure, such as the dome of an oven. It is, however, true that the characteristic ring-shaped transition from the base to the dome of an oven was not found among the remains (fig. 7; 8; 10). A clay spindle-whorl had been inserted into the gravel under the clay covering (pl. 3: 2).⁵ On the northern edge of the hearth, a clay spool lay

on the coating (fig. 10; pl. 3: 3), and by the hearth, on the floor of the house, fragments of a baking lid (fig. 10; pl. 3: 1). The floor of the house continued in the western (fig. 4) and southern profiles, while on the east it ended directly at the shorter beam (fig. 7). Considering that the northern foundation beam extended into the eastern profile, it can be concluded that this was the passage between two rooms. If it were hypothesized that the beam in the eastern cross-section soon ended, then this would also be the entrance to the house.

According to remains or traces of foundation beams placed directly on soil, it appears that in Doljenska houses were built either in the timber frame or log cabin construction at Gradišče near Valična vas,⁶ the house at Kunkel below Vrhtrebnje,⁷ house B at Kučar near Podzemelj,⁸ houses VIII and XI at Vače,⁹ and a house at Gradec above Mihovo.¹⁰ The house at Kunkel and house VIII at Vače each had a partition wall, while in the house at Gradišče near Valična vas the hearth, like in our case, was adjacent to the wall.

The discovered outline of house 1 was covered by a yellow-brown loam with sharp-edged gravel (9). The layer did not extend over the northern foundation beam of the house. It can be explained as a second floor surface that also covered the hearth (fig. 9; 10). On this second floor almost exactly above the site of the first hearth patch of charcoal was found, one meter in diameter (fig. 11). Given the position, it very probably represents the remains of a later fireplace. The fate of house 1 is indicated by the burnt remains that were discovered to the north of it on the entire surface of layer 6, and also in the layer of grey-brown loam (10).

Layers 6, 9, and 10 were covered by a stratum of yellowish loam (11). In addition to pottery, it contained numerous pieces, both large and small, of burnt house daub. The surface of layer 11 was covered by a thin layer of burnt remains, probably representing traces of the fire. This was covered by a grey loam (layer 12), which contained variously sized pieces (up to some several kilograms) of iron slag in addition to pottery and burnt daub (fig. 16).

⁶ Dular, Breščak 1996, 157, fig. 12–17; Dular, Tecco Hvala 2007, 111 f., fig. 63; 64.

⁷ Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1991, 137, fig. 5; Dular, Tecco Hvala 2007, 106 ff., fig. 59: B.

⁸ Dular, Ciglencečki, Dular 1995, 39 ff., fig. 16; 18; 19; add. 4; Dular, Tecco Hvala 2007, 114 f., fig. 67.

⁹ Schmid 1939, 102 ff.

¹⁰ Breščak 1990, 153, fig. 7; Dular, Tecco Hvala 2007, 112, fig. 65.

⁴ Dular 2008, 340 ff., fig. 4; 5.

⁵ A spindle-whorl inserted into the hearth had also been found at the excavations of the Iron Age houses at the site of Tribuna in Ljubljana. I am grateful to Tina Žerjal for this information.

Above layer 12 was an up to 70 cm thick stratum of yellow-brown soil, containing exceptionally large quantity of slag, burnt daub, and charcoal. The lower section of the layer was designated as 13, the upper as 15. They were differentiated only by the structure, as layer 15 was more friable. In the eastern cross-section (*fig. 3*) a thin layer of dark grey loam was noted between them (14). This layer could not be seen in the western cross-section (*fig. 4*). A pit was dug into layer 15 along the western cross-section (*fig. 4*), which was filled with dark brown soil (16), and just below the top of this a 10 cm tall cylindrical layer of red clay with a 60 cm diameter (17).

The highest stones of the second wall were at the level of layer 15 (*fig. 3*). On top of them were many small stones, probably the modest remains of the third wall (*fig. 5*: left hatched stones).

The upper layer with slag and the fill of the pit with the clay cylinder was covered by a red-brown soil mixed with gravel (18). From $x = 0$ m to $x = 3.5$ m this was covered by a brown soil with an abundance of gravel (layer 19), which can be interpreted in connection with the postholes as the remains of the flooring of *house 2*. In the eastern cross-section (*fig. 3*) and the plan of layers 19 and 20 (*fig. 12*) the outline of a posthole can be seen at $x = 0.8$ m, which was dug into layer 18. A similar situation can be seen in the western cross-section (*fig. 4*), where the centre of the posthole outline was located at $x = 0.4$ m and $y = 3.3$ m (*fig. 12*; 13). The third posthole, similarly dug into layer 18, was at $x = 1.05$ m and $y = 1.25$ m (*fig. 12*; 14). The tips of several stones that served to wedge the posts protruded from the level of the walking surface. *House 2* was thus built in a post in ground construction technique.¹¹

A brown soil (20) covered layer 18 from $x = 3.5$ m to $x = 4$ m. At the top of the cross-section is a layer of humus (21) with mixed prehistoric and recent finds. It should be mentioned that in layers 16, 17, 18, 19, 20, and 21, there was considerably less iron slag than in layers 13 and 15.

In addition to the mentioned postholes, a further four were found in the excavations. The first two, one at $x = 2.90$ m and $y = 1.2$ m, and the other at $x = 1.6$ m and $y = 2.5$ m, with tops at $z = -0.73$ m and -0.78 m and bottoms at $z = -1.06$ m and -1.1 m, respectively, were dug into layer 15. Their diameter was 38 cm. In the second of these two holes, traces were preserved of a 15 cm thick post. A further two postholes, one at $x = 0.3$ m and $y = 2$ m and the other

at $x = 2.80$ m and $y = 1.9$ m, with tops at $z = -0.98$ m and -1.5 m and bottoms at $z = -1.74$ m and -1.93 m, respectively, were dug into layer 11. The diameter of the first was 28 cm, and the second 26 cm.

At Gradec we were able to establish the existence of five ground surfaces on which building activities took place: the sterile subsoil on which wall 1 was placed, wall 2 and house 1 were built on layers 6 and 7, and postholes were dug into layers 11 and 15, and the top of layer 18 with house 2.

Chronological classification: Relatively large amounts of finds were discovered in the excavations. If the iron slag is also included among the finds, then it definitely predominated, as there were hundreds of kilograms. After the initial collection, when it was established that layers 15 and 13 contained enormous quantities of slag, the gathering of the latter ceased. At the end of excavation, several kilograms of slag samples were taken from those layers, which await analysis. Both layers also contained exceptional quantities of burnt daub. The remaining finds from the trench predominated consisted of pottery fragments, and a stone, bronze, and iron objects were also found, along with animal bones and teeth.

Among the finds from layers 3 and 4 (*pl. 1*; 2), which were gathered behind the foundation stones of the inner face of wall 1, three stand out that indicate its construction either in the Late Neolithic period or in the Copper Age (Eneolithic). Two were stone objects, a flat axe and an arrowhead (*pl. 1*: 5,6), while the third was the knee-shaped rim of a bowl (*pl. 2*: 5). Similarly moulded rims can be found among the material from numerous Neolithic and Eneolithic sites.¹² The other finds are not chronologically sensitive, while the numerous baking lids, which are foreign to the Copper Age, show that finds from several periods were mixed in both layers.

The finds from both flooring surfaces of house 1, i.e. layers 8 and 9 were also not chronologically relevant (*pl. 3*). A pot with a horizontally grooved rim from layer 9 (*pl. 3*: 5) is similar to a pot from

¹² E.g.: Kratna above Kamnik (Velušček 2005, *fig. 1*; 2); Ozalj-Starigrad (Težak Gregl 2005, *fig. 7*; 14); Gradišče above Dešen, trench 2, layer 3 (Pavlin, Dular 2007, *pl. 14*: 3,4,6; 16: 10); Gradec near Mirna, group 2 and 9 (Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1991, *pl. 22*: 9; 33: 17); Vihra near Draga (Dular, Križ, Pavlin, Svoljšak, Tecco Hvala 2000, *pl. 2*: 1); Gradišče near Hohovica (Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, *pl. 3*: 3); Drulovka (Guštin, Tomaž, Kavur 2005, *fig. 38*); Hardek near Ormož (Žižek 2006, *fig. 7*); Ptujski grad (Tomanič-Jevremov, Tomaž, Kavur 2006, *fig. 16*; 17).

¹¹ Dular 2008, 340, *fig. 2*; 3.

layer 4 (*pl.* 2: 1). Such pots were represented in all layers at Cvinger above Vir pri Stični, but mostly from the layers by the second wall, which was assigned to the period of the Serpentine and Certosa fibulae horizons.¹³ It should also be mentioned that the whetstone with a V-shaped groove from layer 9 (*pl.* 3: 10) has good analogies at the site of Špičasti hrib. Such a whetstone was found there in layer 2, which was dated to the Late Hallstatt period by a glass bead in the shape of a ram's head and a four-armed star-shaped pendant.¹⁴

The tops of layers 6 and 7 were walking surfaces, on which wall 2 and house 1 were placed. The determination of the period of construction of the second wall and house 1 was enabled by a Certosa fibula of type V (*pl.* 4: 1), which was found on the walking surface in layer 10. Such fibulae are characteristic for the Certosa fibulae horizon.¹⁵ Just above the ground surface (layer 6) in layer 11, in quadrant B 4, an almost entirely preserved bowl with oval bosses was discovered (*pl.* 4: 2). Fragments of bowls with oval bosses were found at Cvinger above Vir pri Stični in layers by wall 2.¹⁶

The postholes that were dug into layer 11 would indicate a third ground surface with traces of building activity. Layer 12, which was deposited above it, included finds of a vessel with a horizontally fluted rim (*pl.* 5: 2). Similarly decorated pots appeared at Cvinger in all layers, while they were most common in the layers by wall 2.¹⁷ A pot (*pl.* 5: 3,4) and bowl (*p.* 5: 5) from the same layer also have analogies to the second stratum at Špičasti hrib.¹⁸

Layers 13 and 15 contained few finds. Given the exceptionally large quantities of iron slag and burnt daub, both layers are interpreted as deposits of refuse created while smelting iron ore.¹⁹ An important find was found just under the top of layer 15, which indicates the period when the intensive metallurgical activities at Gradec ceased for a while. This was a fragmentary basket-shaped pendant (*pl.* 6: 9). It has a rounded base and is decorated with three deepen parallel horizontal lines. In terms of size, the best

analogies can be found at the cemeteries of the St. Lucia group at Most na Soči²⁰ and at Bitnje,²¹ from which nine pendants with three lines are known. A further three pendants come from the region of the Golasecca Culture. Two were found in grave VIII/1926 from Cà'Morta,²² while the third was a find without context from the tumulus cemetery of San Bernardino di Briona.²³ Basket-shaped pendants with three horizontal lines appear in the St. Lucia group in phase IIa,²⁴ and continued in use in phase IIb.²⁵ The Cà'Morta VIII/1926 grave is dated to the Golasecca III A phase 1,²⁶ which is contemporaneous in Slovenia to the St. Lucia IIb phase and the Certosa fibulae horizon. These pendants are between 2.2 cm and 2.4 cm high. A further three larger (3 cm to 3.3 cm) pendants with three horizontal lines are also known. The first was in cremation grave I - 21 from Nesactium together with an undecorated situla without a neck, with the base attached to the sides with a fold, and a bent-back everted rim.²⁷ Such situlae at Most na Soči are characteristic for phases IIa and IIb.²⁸ The other two come from a grave at Bornhöved (Germany, Schleswig-Holstein), where the urn contained tweezers in addition to the basket-shaped pendants.²⁹

Among the pottery from layers 16, 18, 19, and 20, fragments of fine vessels made on a fast potter's wheel stand out. These were primarily clay flasks (*pl.* 6: 11; 7: 1,2,6,11,13; 8: 3,9,10; 9: 1,2,4-7), which appear in Late La Tène graves and settlement strata at numerous Slovenian sites.³⁰ A highly profiled

²⁰ Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984: gr. 1141 - pl. 112G: 3; gr. 1557 - pl. 142F: 3; gr. 2170 - pl. 223C: 8; gr. 2313 - pl. 243D; gr. 2372 - pl. 253B: 6; no context - pl. 272: 28. Mlinar 2008: Pucarjev rob gr. 14 - pl. 6: 2; gr. 18 - pl. 7: 7.

²¹ Gabrovec 1974: gr. 3 - pl. 2: 20.

²² De Marinis 1981, pl. 31: 23,24.

²³ Pauli 1971, pl. 41: 7.

²⁴ Most na Soči: gr. 1557, 2170, 2372; Pucarjev rob: gr. 14, 18; Bitnje: gr. 3.

²⁵ Most na Soči: gr. 1141.

²⁶ De Marinis 1981, 61.

²⁷ Mihovilič 2001, 170, pl. 30: 22.

²⁸ Teržan, Trampuž 1973, 429, add. 1.

²⁹ Mestorf 1885, 25, pl. 37: 402. Today the Archaeological Museum in Schleswig keeps only three basket-shaped pendants. Two of them, almost identical (KS 1349, KS 1350), are decorated with three deepen horizontal lines, while the third, slightly different in form (KS 1680), has a smooth surface. I would like to thank Ingrid Ulbricht for information and photographs of the pendants.

³⁰ Dular, Tomanič Jevremov 2009, 171, 173. The list of finds of clay flasks can be supplemented with the following sites: Korinjski hrib above Veliki Korinj (Dular, Križ, Svöljšak Tecco Hvala 1995, pl. 3: 14,15); Špičasti hrib

¹³ Grahek 2009, 95, 297 f., pots of types 32 and 33, fig. 48: L 32, L 33; 66: G,F.

¹⁴ Dular, Pavlin Tecco Hvala 2003, fig. 22, 200, pl. 7: 15,16.

¹⁵ Teržan 1976, 323 f., 428 f., fig. 18; add. 1.

¹⁶ Grahek 2009, 105, ciborium type 4a, fig. 51: C 4a.

¹⁷ Grahek 2009, 95, pots of type 33, fig. 48: L 33.

¹⁸ Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, pl. 5: 3,4,7.

¹⁹ Large quantities of slag and burnt loam were also discovered around the iron smelting furnaces at Branževac above Sela pri Dolenjskih Toplicah (Dular, Križ 2004, 238).

fragment (*pl.* 7: 5) would more likely be part of a goblet-shaped vessel than a bowl. Goblets are characteristic for the Mokronog III phase.³¹ Special elements among the finds from layer 18 were a fragment of an amphora (*pl.* 8: 2) and an amphora lid (*pl.* 8: 1). Their fragmentary nature means that typological determination is not possible, but the fabric indicates that it could be a wine amphora of the Lamboglia 2 group.³² Such amphorae were produced in the Adriatic region from the third quarter of the 2nd century to the third decade BC.³³ Fragments of amphorae are known from the Dolenjska prehistoric fortified settlements only from the Late La Tène layers at Cvinger above Vir pri Stični³⁴ and Veliki Vinji Vrh.³⁵ Another fragment of fine pottery was decorated with a row of stamped concentric circles (*pl.* 8: 12). Stamped decoration also appears at the Dolenjska prehistoric settlements in Late La Tène contexts.³⁶ The wheel-made pottery included two fragments of graphite ware. One was found in the trench by the western profile, in layer 16 (*fig.* 4). At the bottom of the trench the rim of a clay flask was found (*pl.* 6: 11), while the fragment of graphite pottery with two bands of shallow grooves (*pl.* 6: 10) was located higher, approximately halfway down the depth of the trench. The second fragment of graphite ware (*pl.* 7: 10) was found above the trench in layer 18. Graphite pottery is more the exception than the rule at the settlement sites of Dolenjska.³⁷ At Cvinger above Vir pri Stični there

were only 79 graphite ware fragments among the excavated material, which represents 0.9 % of the pottery taken into account for typological analysis.³⁸ Fragments of handmade vessels decorated in a fine combed technique were relatively common (*pl.* 7: 8; 8: 8; 9: 3,8). Vessels decorated in this technique can be found at the Dolenjska settlements primarily among the Late La Tène material.³⁹

The iron knife (*pl.* 9: 10) is unique. The tip of the narrow blade is bent downwards. The flat handle with a rectangular section ends in an upwards turned spirally twisted coil, thickened on the end. In terms of the form of the blade and the end of the handle, the closest analogy is an isolated find from Gradišče near Suhadole.⁴⁰ An identically formed blade and handle, with a different end of the handle (a curved down open-ended circlet), can be seen on the knives from inhumation graves at Strmec above Bela Cerkev⁴¹ and a knife with no context from the Late La Tène-Roman cemetery of Beletov vrt in Novo mesto.⁴² The material from the inhumation graves at Strmec is classified to the Mokronog IIIa phase.⁴³ Narrow and turned down blades can also be found on several knives with a flat handle with a spoon-like ending.⁴⁴ In addition to the knife from the Late La Tène (Mokronog IIIa) group of finds 7 from Križni vrh near Beli Grič,⁴⁵ another two are known from Dolenjska. The first is from the upper Late La Tène layer in trench 11 at Cvinger above Vir pri Stični,⁴⁶ while the second is an isolated find from Stari grad near Višnja Gora.⁴⁷

above Dole pri Litiji (Dular, Pavlin Tecco Hvala 2003, pl. 9: 1); Kostjavec above Tihaboj (Dular, Pavlin Tecco Hvala 2003, pl. 22: 1); Trnava (Novšak, Orengo, Fluzin, Djurić 2006, fig. 56).

³¹ Božič 1987, 878; Knez 1992, 88.

³² I would like to thank Jana Horvat for her opinion.

³³ Horvat, Bavdek 2009, 92.

³⁴ Grahek 2009, 285, 287 f., fig. 131: 1,2.

³⁵ A fragment of the wall of an amphora was found in 2009 in a storage pit beneath a Late La Tène house. I would like to thank Vesna Merc for this information.

³⁶ Pavlin, Dular 2007, 96 n. 57. In addition to Cvinger above Vir pri Stični (also see Grahek 2009, 232 ff.) and Cvinger above Korita, fragments of stamped pottery were also found in Dolenjska at Gradec near Vinkov vrh (Dular, Križ, Svoljšak Tecco Hvala 1995, pl. 22: 12), Gradišče near Valična vas (Dular, Breščak 1996, pl. 3: 14,15), Sitarjevec above Litija (Pavlin, Dular 2007, pl. 22: 12), Gradišča near Jelše (Pavlin, Dular 2007, pl. 22: 19), and Pančičev vrh beneath Javorje (Pavlin, Dular 2007, pl. 23: 10,11).

³⁷ Novšak, Orengo, Fluzin, Djurić 2006, fig. 36. I can add two further sites where trenches were opened by the Institute of Archaeology SRC SASA: Gradišče near Suhadole (Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, pl. 1: 12) and Pančičev vrh beneath Javorje (Pavlin, Dular 2007, pl. 23: 8).

³⁸ Grahek 2009, 72.

³⁹ For example: Stari grad above Podbočje (Guštin, Cunja Predovnik 1993, fig. 9: 6); Križni vrh above Beli grič (Dular, Križ, Svoljšak Tecco Hvala 1991, pl. 48: 6,7); Cvinger above Korita (Dular, Križ, Svoljšak Tecco Hvala 1995, pl. 13: 9; 14: 10–12; 15: 4,14,16,17,19; 17: 5,12,13,17); Gradec near Vinkov vrh (Dular, Križ, Svoljšak Tecco Hvala 1995, pl. 19: 8); Kostjavec above Tihaboj (Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, pl. 21: 6); Ajdovščina above Zaboršt pri Dolu (Pavlin, Dular 2007, pl. 3: 7); Sitarjevec above Litija (Pavlin, Dular 2007, pl. 20: 8–10; 22: 1,2,3,5,9); Gradišča near Jelše (Pavlin, Dular 2007, pl. 22: 20,21); Cvinger above Vir pri Stični (Grahek 2009, 221 f.).

⁴⁰ Dular, Pavlin, Tecco Hvala 2003, fig. 13: 6.

⁴¹ Cemetery Šribar, gr. 1: Božič 1992, pl. 1: 8 (Dular 1991, pl. 67: 9); Cemetery Šribar, group 1: Božič 1992, pl. 3: 5–7 (Stare 1973, pl. 8: 6,8,12); Cemetery Padarič, gr. 14: Božič 1992, pl. 7: 2 (Dular 1991, pl. 52: 11).

⁴² Božič 2008, pl. 19: 7.

⁴³ Božič 1992, 196 f.; Božič 1999, 198 f.

⁴⁴ Božič 1993, 151.

⁴⁵ Dular, Križ, Svoljšak, Tecco Hvala 1991, pl. 46: 20.

⁴⁶ Dular 1994, 139 ff., pl. 14: 2.

⁴⁷ Švajncer 2007, 95.

The excavations also uncovered a relatively large number of remains of bones and teeth of various mammals. Out of 289 specimens, it was possible to identify 127 taxonomically (43.9%).

From layers 8–15, which belong to the Certosa fibulae horizon, there were 105 bone remains, with 120 from the Late La Tène layers 16–20. Of these, 110 could be taxonomically identified (48.8%). A statistically significant largest share of finds belonged to domesticated cattle (N = 55 - 21 Ha, 34 Lt), followed by sheep/goats (N = 30 - 19 Ha, 11 Lt) and pigs (N = 20 - 11 Ha, 9 Lt). Of game, it is possible to confirm the presence of deer, red deer, fox, and boar, which altogether represent merely 3.6% of the identifiable finds, from which it is clear that the significance of hunting was negligible in the quantitative sense. The main source of red meat was undoubtedly cattle, which is otherwise characteristic for the majority of Iron Age sites in Slovenia.⁴⁸ The raising of cattle, however, was not primarily oriented to utilizing meat and fat, as the age of the animals at slaughter was relatively high (i.e. over 4 years old). The same is true for the sheep/goats, while the slaughter of pigs as a rule took place earlier, at up to two years of age.⁴⁹

The above can be summarized in the conclusion that follows. Gradec was proven to have first been settled either at the end of the Neolithic or in the Eneolithic (Copper Age). The first wall was probably erected at that time. A more specific date cannot be suggested because of the scarce finds.

In the period of the Certosa fibulae horizon Gradec became an important iron-working centre. At that time, the settlement was fortified anew, with a second wall. Iron-working activities are indicated by the enormous quantities of iron slag, burnt daub, and charcoal in layers 12, 13, 14, and 15. The pieces of burnt daub could be interpreted as the remains of demolished smelting furnaces, and layers 13, 14, and 15 as refuse generated while processing iron ore. The basket-shaped pendant, discovered just under the top of layer 15 would indicate that the layers, with a total thickness of one meter on the ground surface that house 1 stood on, were deposited in a relatively short period in the framework of the Certosa fibulae horizon. Inhabitation then ceased for a certain time at Gradec.

It was settled again in the Late Iron Age. In the earlier part of the Late La Tène (the Mokronog IIIa

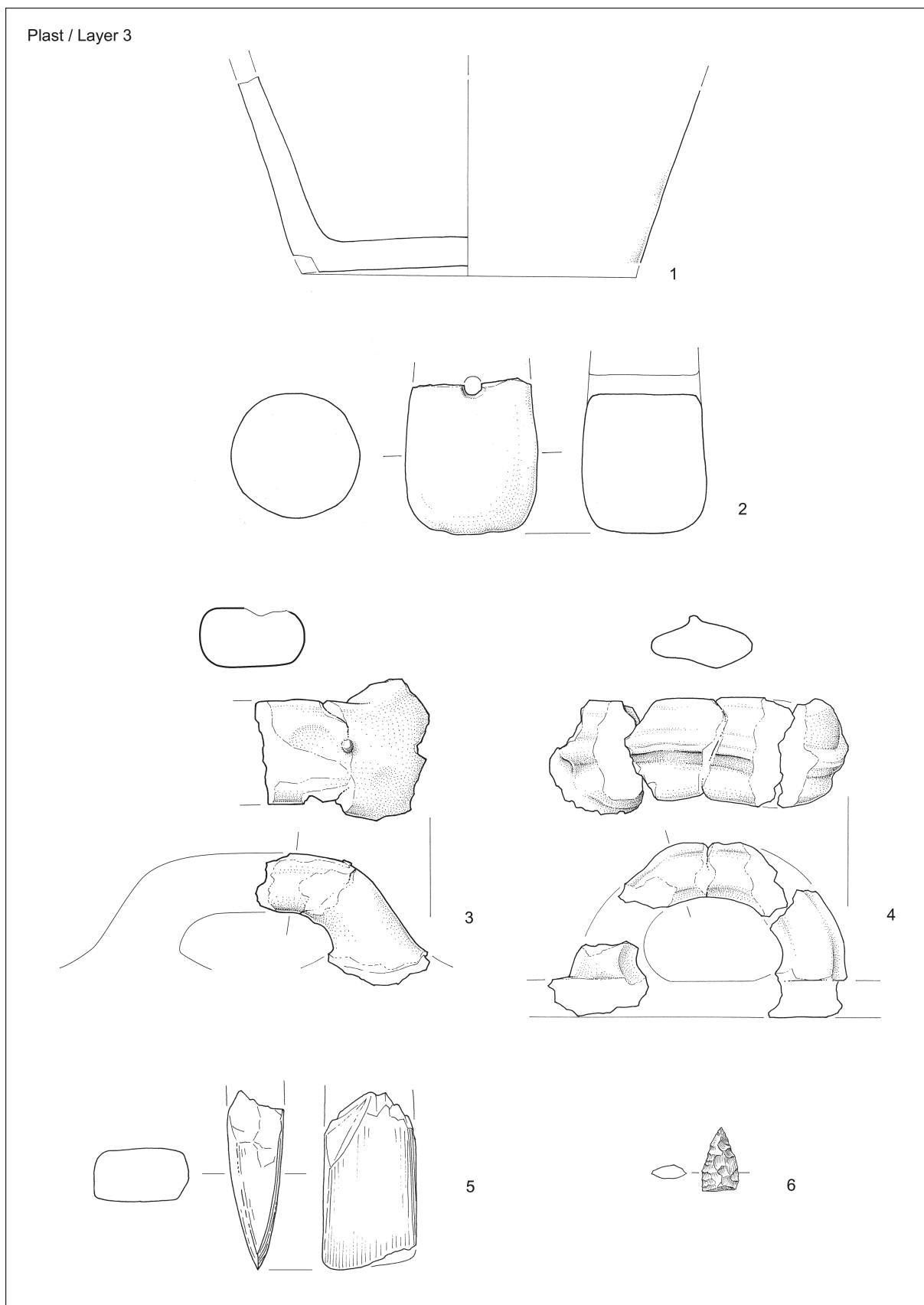
phase), the economic basis again was the processing of iron ore, as slag was found both in the Late La Tène layers and in the humus. The numerous fragments of fine ware vessels and amphorae for wine would indicate the relative prosperity of the Late La Tène inhabitants of Gradec.

Translation: Barbara Smith Demo

Primož Pavlin
Inštitut za arheologijo
Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
primož.pavlin@zrc-sazu.si

⁴⁸ Toškan, Dirjec 2010, 206, 105 fig. 6.

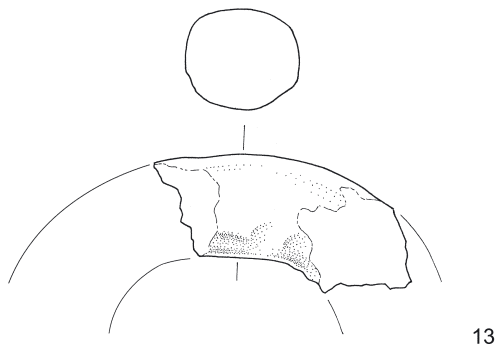
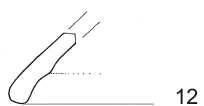
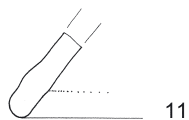
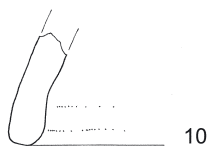
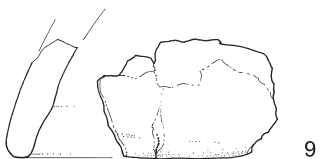
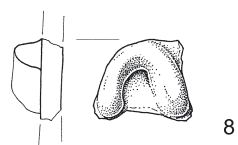
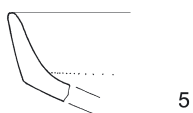
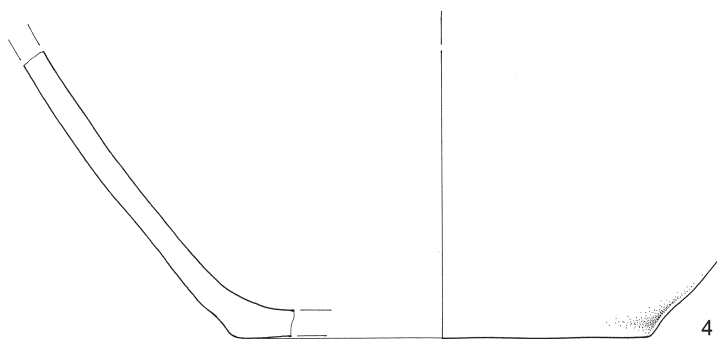
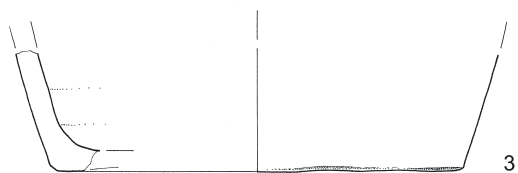
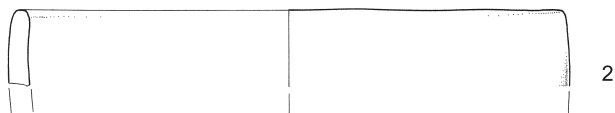
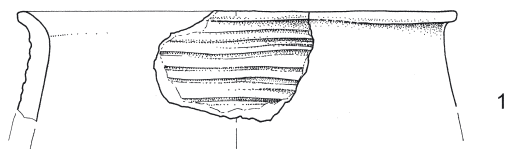
⁴⁹ I would like to thank Borut Toškan for this information.

T. 1: Gradec pri Blečjem Vrhu. Plast 3. 1-5 glina; 6 kamen. M. 1-5 = 1:3; 6 = 1:2.

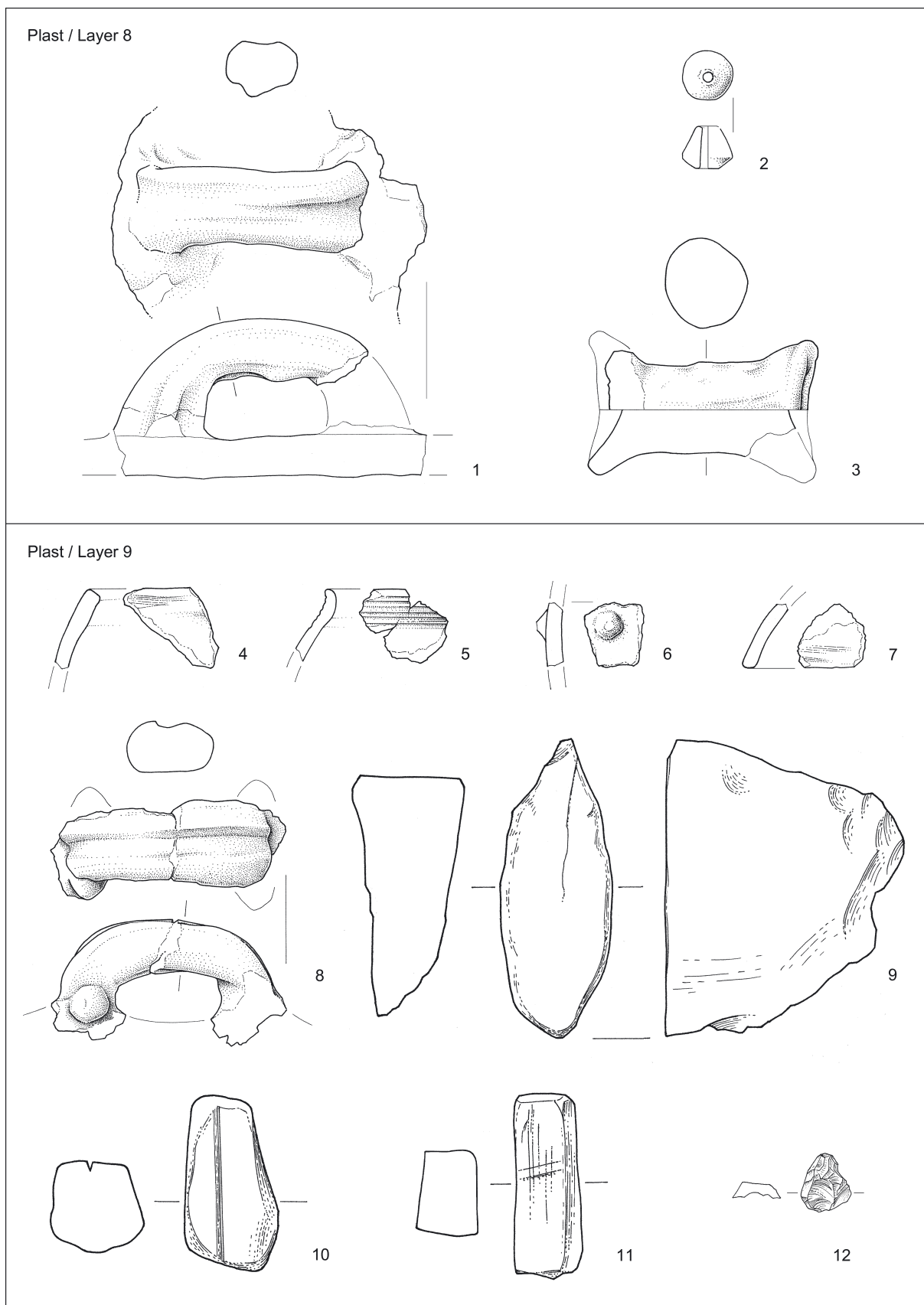
Pl. 1: Gradec near Blečji Vrh. Layer 3. 1-5 pottery; 6 stone. Scale 1-5 = 1:3; 6 = 1:2.

Plast / Layer 4

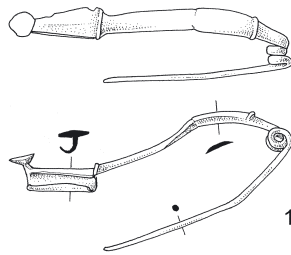
T. 2: Gradec pri Blečjem Vrhu. Plast 4. Vse glina. M. = 1:3.

Pl. 2: Gradec near Blečji Vrh. Layer 4. All pottery. Scale = 1:3.

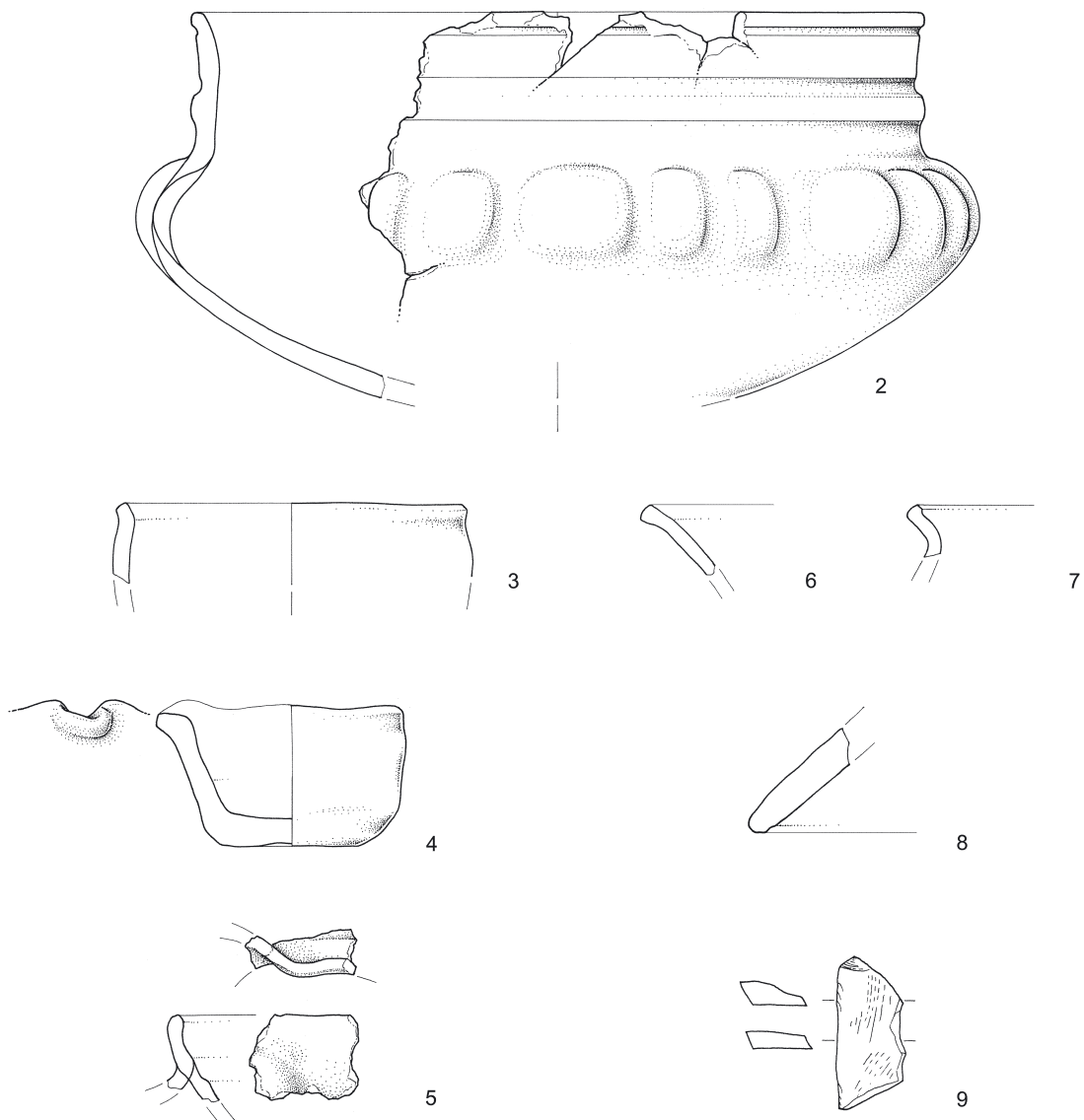

T. 3: Gradec pri Blečjem Vrhu. 1-3 plast 8; 4-12 plast 9. 1-8 glina; 9-12 kamen. M. 1-8 = 1:3; 9-12 = 1:2.
 Pl. 3: Gradec near Blečji Vrh. 1-3 layer 8; 4-12 layer 9. 1-8 pottery; 9-12 stone. Scale 1-8 = 1:3; 9-12 = 1:2.

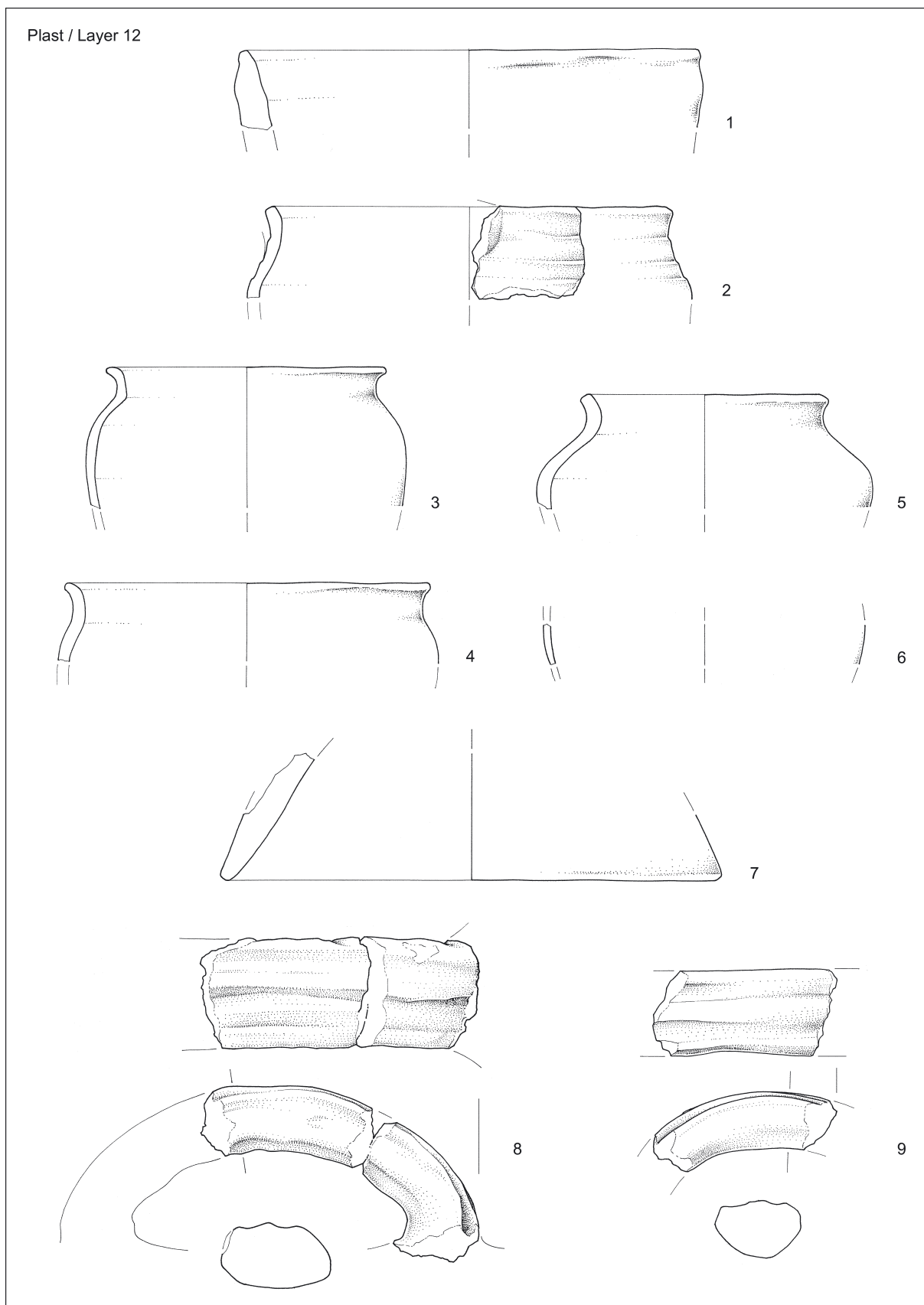
Plast / Layer 10

Plast / Layer 11

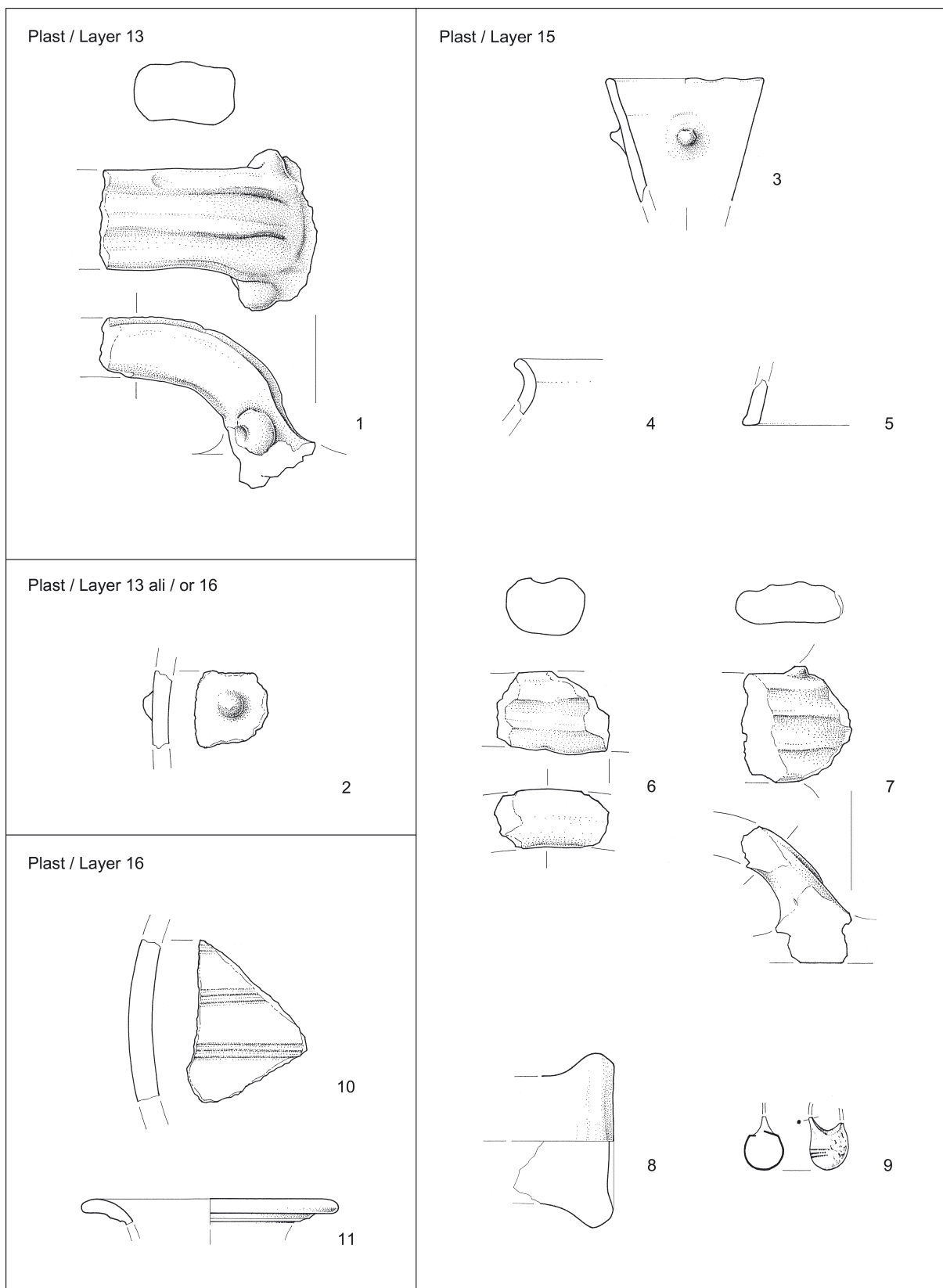

T. 4: Gradec pri Blečjem Vrhu. 1 plast 10; 2-9 plast 11. 1 bron; 2-5 glina; 9 kamen. M. 1,9 = 1:2; 2-8 = 1:3.
 Pl. 4: Gradec near Blečji Vrh. 1 layer 10; 2-9 layer 11. 1 bronze; 2-5 pottery; 9 stone. Scale 1,9 = 1:2; 2-8 = 1:3.

T. 5: Gradec pri Blečjem Vrhu. Plast 12. Vse glina. M. = 1:3.

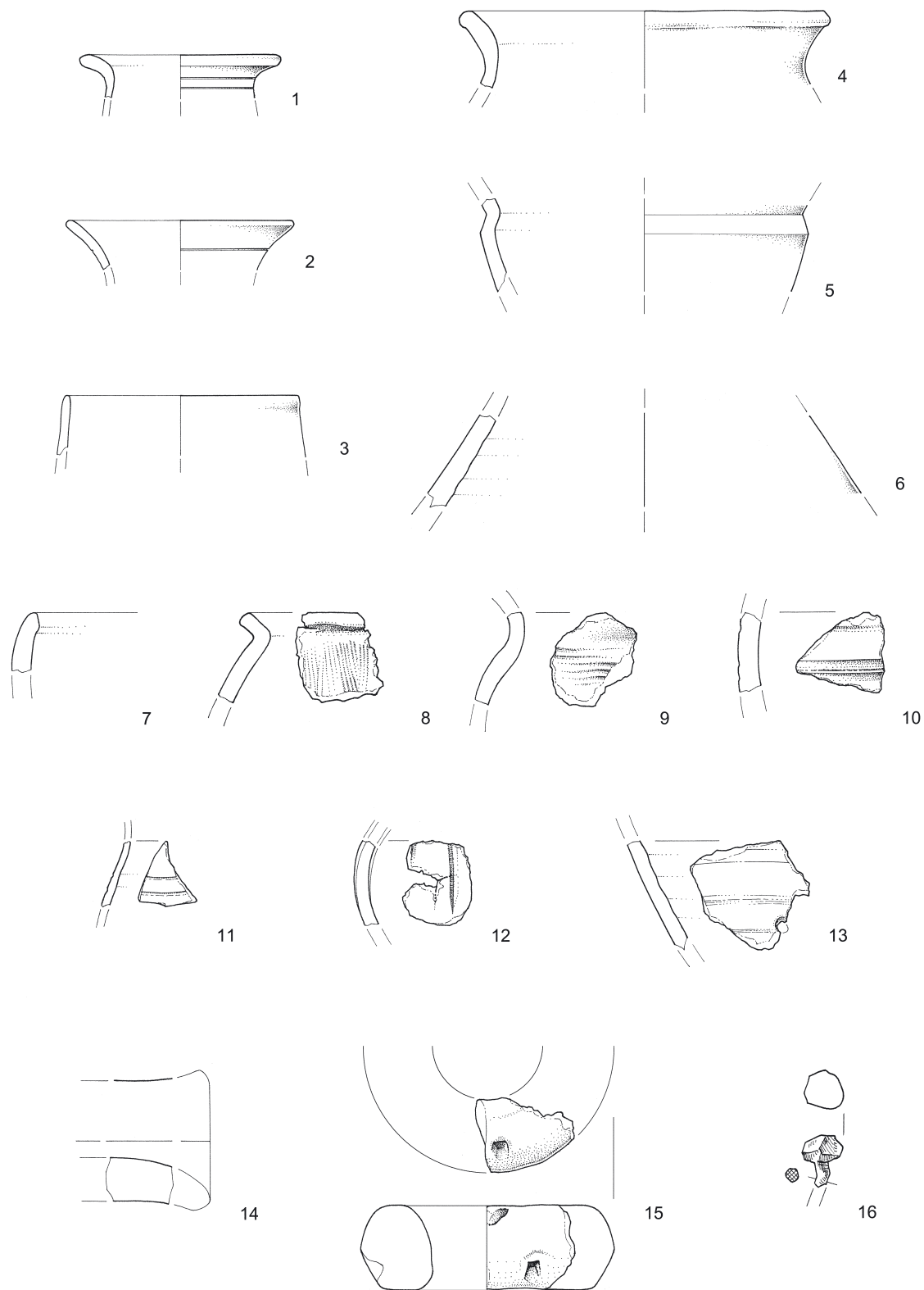
Pl. 5: Gradec near Blečji Vrh. Layer 12. All pottery. Scale = 1:3.

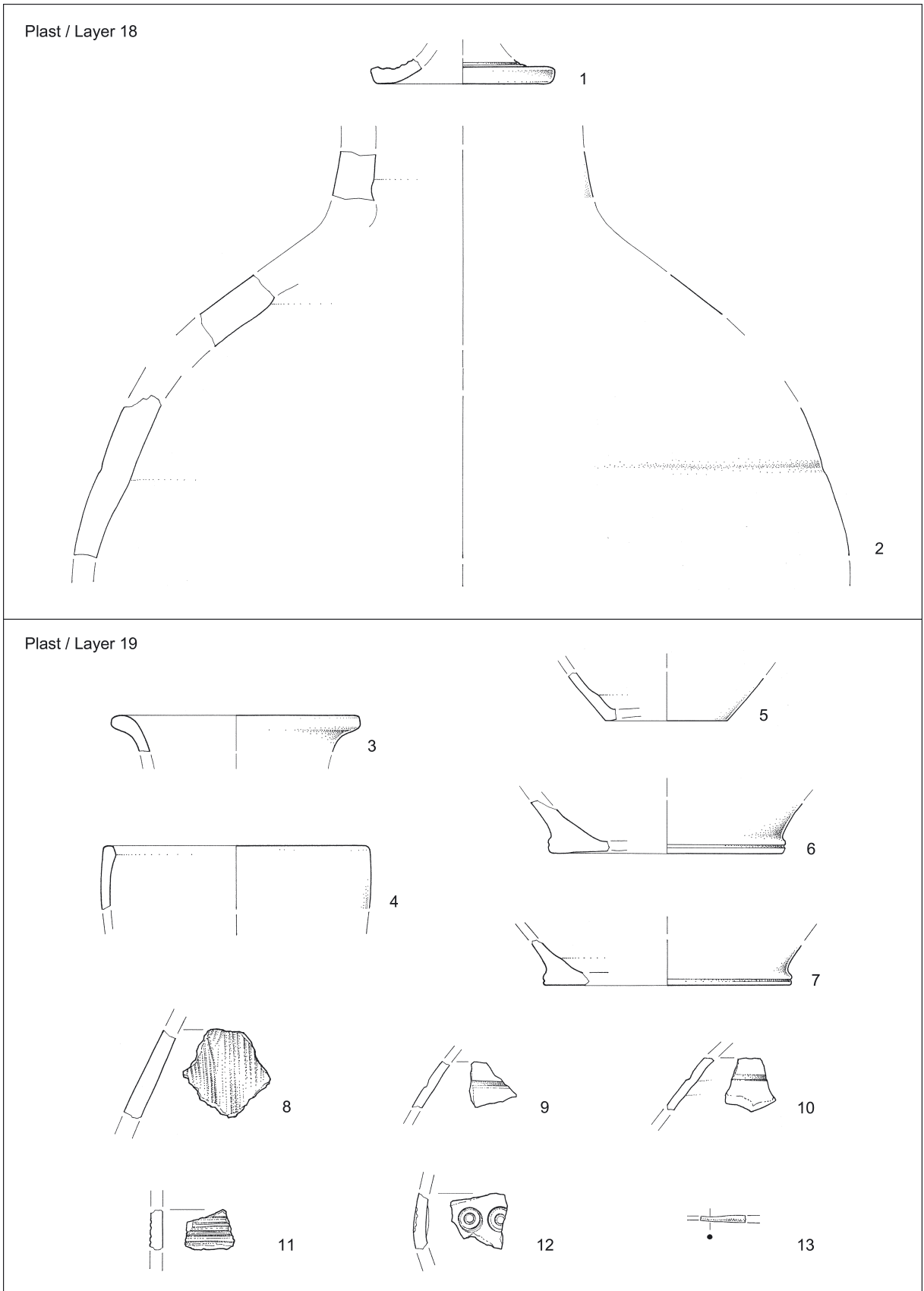
T. 6: Gradec pri Blečjem Vrhu. 1 plast 13; 2 plast 13 ali 16; 3–9 plast 15; 10,11 plast 16. 1–8,10,11 glina; 9 bron. M. 1–8,10,11 = 1:3; 9 = 1:2.

Pl. 6: Gradec near Blečji Vrh. 1 layer 13; 2 layer 13 or 16; 3–9 layer 15; 10,11 layer 16. 1–8,10,11 pottery; 9 bronze. Scale 1–8,10,11 = 1:3; 9 = 1:2.

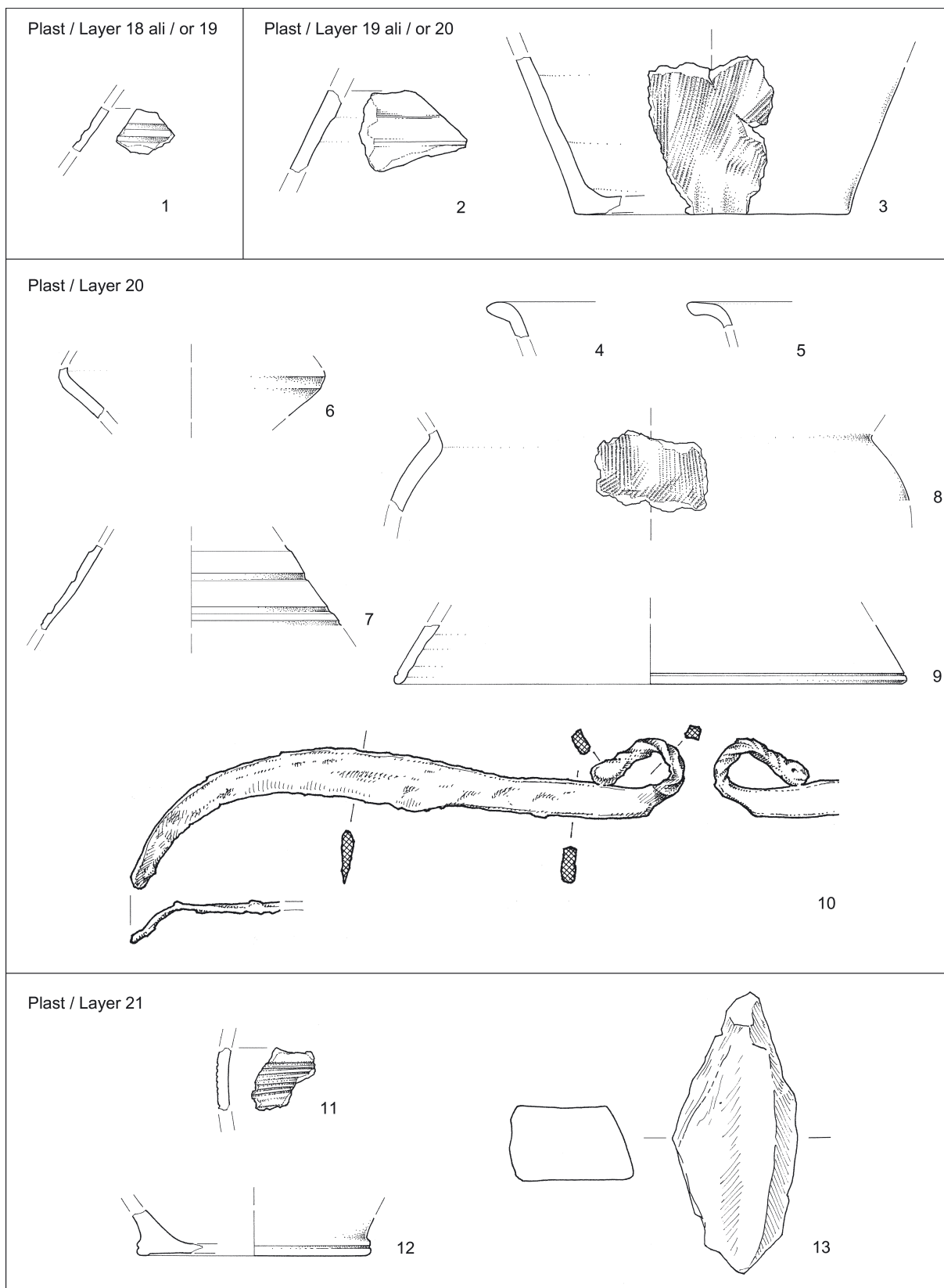
Plast / Layer 18

T. 7: Gradec pri Blečjem Vrhu. Plast 18. 1–15 glina; 16 železo. M. 1–15 = 1:3; 16 = 1:2.
 Pl. 7: Gradec near Blečji Vrh. Layer 18. 1–15 pottery; 16 iron. Scale 1–15 = 1:3; 16 = 1:2.

T. 8: Gradec pri Blečjem Vrhu. 1,2 plast 18; 3-13 plast 19. 1-12 glina; 13 bron. M. 1-12 = 1:3; 13 = 1:2.
 Pl. 8: Gradec near Blečji Vrh. 1,2 layer 18; 3-13 layer 19. 1-12 pottery; 13 bronze. Scale 1-12 = 1:3; 13 = 1:2.

T. 9: Gradec pri Blečjem Vrhu. 1 plast 18 ali 19; 2 plast 19 ali 20; 4–10 plast 20; 11–13 plast 21. 1–9,11,12 glina; 10 železo; 13 kamen. M. 1–9,11,12 = 1:3; 10,13 = 1:2.

Pl. 9: Gradec near Blečji Vrh. 1 layer 18 or 19; 2 layer 19 or 20; 4–10 layer 20; 11–13 layer 21. 1–9,11,12 pottery; 10 iron; 13 stone. Scale 1–9,11,12 = 1:3; 10,13 = 1:2.